

SKRAGGENSTJERNA, SAMUEL

**Ett kort samtal, om the för någre åhr sedan
upfundne surbrunnar wid Wijks-berg, i
Upland och Salem sochn; hållet emellan
Hydrophilus och Misocrenes och i liuset
framgifwit af Samuel Skragge ... 1688.**

Stockholm
1708

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> eller boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

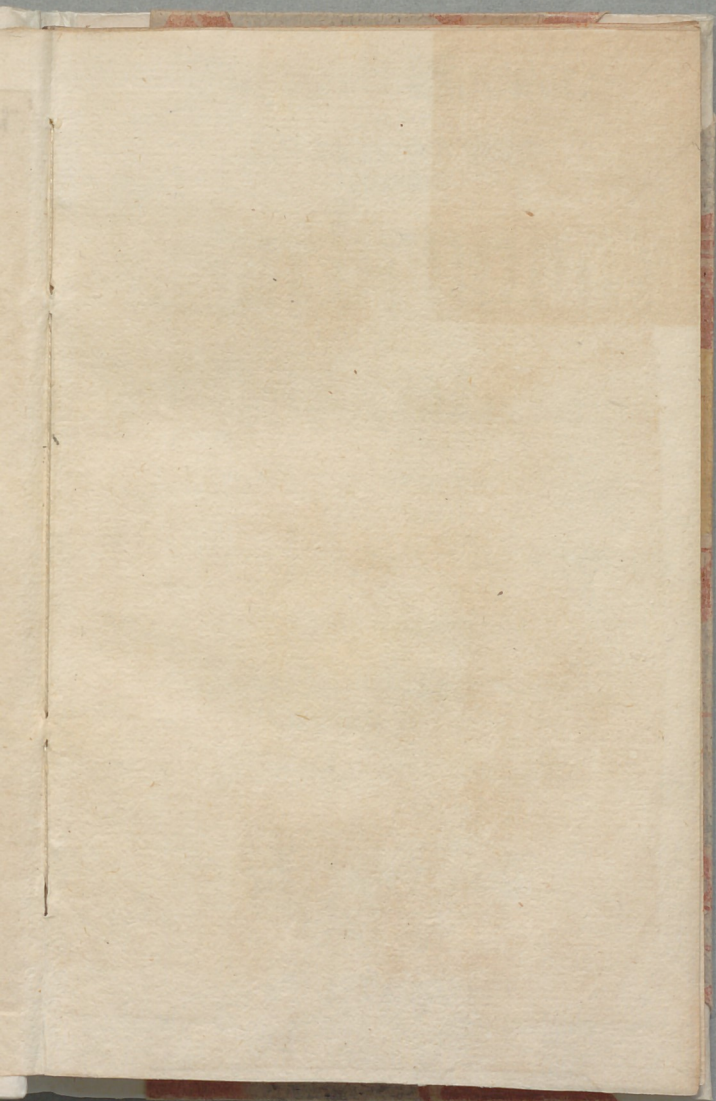
Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

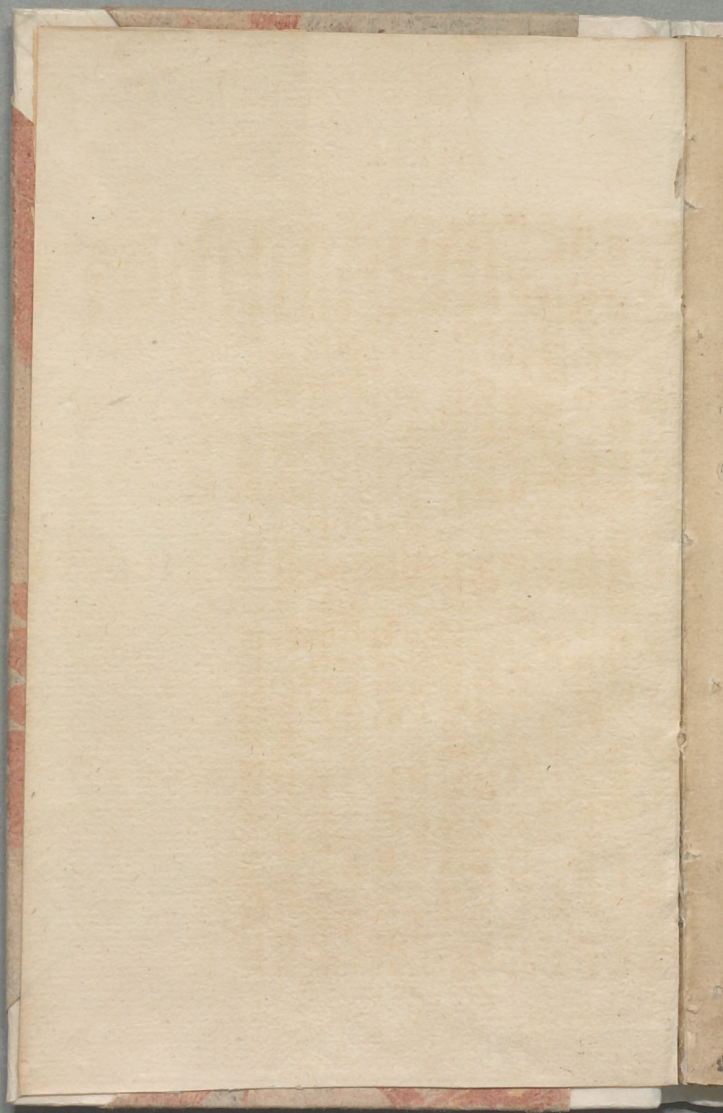
Med
Kvart

1700-1829

VIKSBERG

19 uppl. 1688 se: 50. Saml
Före 1700
Med.

ett Kort Samtal /

Om the
För någre Åhr sedan
upfundne

Surbrunnar

Wid

Wijs-Berg /

I Upland och Salem Sochn ;
Hället emellan

Hydrophilus och Misocrenes

Och

I Liuset framgifwit

af

Samuel Skragge /

Med. Doct. 1688.

Men nu å nyo uplagd /

I S E D E R H O L M /

Hos Kongl. Boktr. Johan Henr. Werner

1708.

Gunstige och Rättsinnade Läsare.

A Jag intet utaf någon lätthet / eller kika-
lande lust till skrifmande / mindre af någon såfång
inbilning / har åtaget mig at låta detta Samtal om Sur-
Brunnar i gemeen / som i synnerhet om de Wiske Bergiske
komma i dagz iiset ; weta wäl de / som redan för ett Åhr
sedan samme af mig eskade och fordrade. Swillkas enständi-
ge begäran jag ey kunnat längre emotstå / särdeles öfwerwun-
nen af det skälet / at det ey anstod e en trogen Fäderneslandets
och gemene hälsas ålskare / at i tydlighet och glömska lemna det /
som till mången nytta och gagn af GUD och Naturen wore
förundt. Och må jag faller bekännas det / at Hydrophi-
lus som agerar en Wattu : Ålskares Person / hade kunnat
mycket mehr hafwa at säga så i gemeen om Suurbrunnar /
som särdeles om dese han måst syftar på : men har intet
widare welat utlåta sig / än Misocrenes i Person af en
Wattu : hatate har gifwit honom tillfälle til ; Så för det /
at uti samme Materien allaredan mycket är gjordt och skrif-
wet af den höglåtde Herren D. Urban Hiärne / och det ey
höfwes en ting så ofta vprepa ; Som för det / at han ännu
mycket mehr förwäntar af samme Herr D. Hiärne efter
des gode läfwen. I fellie hwar af / han och ingen ting
har utlåtet sig om den Diæten , som wid sådana Brunnar
bör i acht tagas / åfwen som han mycket kort är i detta må-
let / som Brunnarnas macht och wärkande angår : En han
håller så före / at som Medwij Surbrunnar och dese Wiske
Bergiske måstadelis äre af en art / halt och Werkande så
är ey heller wärdt / at åter å nyo komma fram med up-
wärmd kääål / som man plågar säga / utan man kan lät-
teligen inbilla sig / at der samme slagz Medicin och Eur-
brukas / der kan både enehanda Diæt hållas / och samma
Wärkan förwäntas. Som och sielswa förfarenheten det
gifwit med / at i de särskilte åhren som först D. Tranæus
sedan D. Bromell och sidst jag hafwe haft den åhran / at
åtskillige höge och nehrlige Slåntz ; Personer wid Wiske
Bergs Brunnar upwachta / äre många ifrån allehanda
Siuk:

Siukdomar der förhulpane / ja äfwen sådane som wid Red-
 wij och sunnet lijsa / som (til at framdraga någre all-nast)
 man hafwer funnet der allehanda catarrher så
 af Skidorbiug som andre orsaker härrörande wa-
 ra borttagne / äfwen så wäl som deraf flytande
 darrande / slag och borttagenhet. Allehanda
 wärcker i Hufwudet och Lederne äre der bortdref-
 ne / gammal hosta / Bröst- och andetäppa för-
 rekomne; swag Mage förstoppat Mäalte / Les-
 wer / och andre inwärtas Lemmar / hafwa der
 funnit boot / Cachexia och begynnande Wats-
 tusfoot / med bleekt och gälachtigt Ansichte och
 Ögon / är curerat / onaturlig törst / med en
 jämn saltchet i munnen borttagen. Desutan äre
 der åtskillige Ögnesiukor / särdeles fläckige / rin-
 nande och flytande ögon helade. Hwad wil jag
 säya om de åtskillige / som der af niure och Blåse-
 Sand och steen äre befriade? Och hafwa de af
 Dwindionet ey mindre lijsa och nytta funnet wid
 desse Brunnar i deras särskilte passioner, än de
 af Mankionet / särdeles angående deras anten för-
 stäppade eller för mycket flytande tiid / som och den
 wijta flus / som elliest sällan med medicamenter
 låter curera sig. Man har ock erfaret at här äre
 åtskillige slags Skälswor botade / som och allehans-
 da vthwärtas Skadar Sår / Skabb / Fläckar /
 Rödhhet / Blekhet &c. A hwilket allt med meer / man
 kunde äfwen wäl gifwa särskildte observationer, om man
 icke wille de til en annan gång bespara.

Hidrophilus hade fuller och fast mehra funnat förebrin-
 ga / angående så wäl origins beqwäme och lustige Situation,
 som de commoditeter der elliest äre / både til Husrum (se
 dan Her Commiss. Ehrenselt til Brungästernasienst och
 beqwem

beqvämlighet en hoop braswe och beqväme wännigar vy,
hngt / och desuthan alt runt om frina Brunnen liggia en
hoop Bondegårdar / hwar af man sig kan betiena) som och
til uppehälle / hafwandes man intet at befructa / det der ä
någon brist skall wara: ty man der til giord heel annan, och
fast bättre anstalt än tilförende stedt är. Om detta och fast
mehrre sådant / säger jag / hade I Hydrophilus kuuat fast mehrre
sig wälåta / man har för särdeles skäl och betänckande det in-
tet welat ; besynnerligen / efter han ey wille wijsa sig i någon
måtto widare interesse för Brunnen / än han med gode och
wålgrundade skäl kunde göra / lemnandes åt dem / at med
månge och store ord läsua sine wahror / som weta at de i sig
sielswe intet dåga.

Desutan förseer han sig til den gunstige Läsaren at han in-
tet tager til mistyckio / det han ey i alla måtto swarar til det
första taal / som Misocrenes å hans rygg förer ; ty endels har
han det intet hört / endels och swarat til det / som han der af
tyckt wara swarwärdigt. Elliest och förmodar han / at det ho-
nom ey illa yttydes / at han å de) stället hwarest han twislar
om de prof / som andre bruka at probra Surbrunnar med /
ey wijsar hwad prof han sielf sätter störste tron och försätran
til / förmenandes / at det ey kan honom mera påbördas at
yttra sin mening i detta måhl / än andra som och hålla inne
med sine tanckar : Ty om jag skal sanningen bekänna / så oge-
rar Hydrophilus i denne Tractat här och der en Sceptici Per-
son / och är derjäre å de ställen mer bemödad om / at draga
i twiswelsmål andras sluit och meningar / än at anten sättia
troo til enthera parten eller sluta något wist sielf. Hwarföre
jag och här wil hafwa påmint / at den som med ett rättfint
omdöme genomläser denne lilla discours , ey tilågnar mig
Hydrophili taal / lika som wore det fulkomlig:n min mening
och tancka i ett och annat måhl / warandes jag den som än
håller stilla med mitt omdöme / til theß jag å alla sidor får
widare öfwerläggia och begrunda åtskillige parters skäl och
bewijs. Och tror jag wäl / at Hydrophillus så wäl som jag /
ey lærer wara så enweten / at han icke skal låta intala sig til
at intet längre wara en Scepticus när han får see af någon-
dera Parten / så klare och wächtige skäl / at de aldeles kunna
öfwerlygga hans twiswels mål. Ty som han wäl tilstår / at
hans

hens stål ey äre kanske så mycket wichtige/ at de ingalunda skulle kunna förläggas så tycker han det wara för den som twiflar nog/ at de likwäl äre af något litet värde/ och kanske så stort ändå som de andras han har at adra med.

Hydrophilus hastwer fuller och b:stittat sig/ at yttra sine notioner och tanckar / med så klare och tydelige ord som någon sin har kunnat ste / warandes han af heel annan Natur än en hoop/ särdeles Chymici, som sine tanckar i så mörcke och främmande ord hafwa inweswat at och den minste hopen / ja kanske sielfwe adepti med) kan förstå dem. Ja han önskar heller / med den Engelste Philosf. Boyl, (Præfat. ad tractat. de Coloribus) at åtniuta de förståndigas gunst/ än de oflokas medhåll/ förmenandes det mehre anstå Qwacksalsware än Naturens älskare / at begära/ det man heller skulle förundra deras påfund i mörcke Ordeformer inwecklat / än det samme förstå och begripa. Men ehuru han doch sött tala tydeligen och vprichtig/ har han ändå ey kunnat så aldeles hålla sig wid Swänkan / at icke han här och der måst betiåna sig af Latinske ord / de å Swänka intet så klart och tydeligen kunde gifwas.

Här hos kan ståligen ey förtijgas / at fast Hydrophilus och Misocrenes å de ställen / der de om Wikzbergiske Brunarna handla / måst adels nämna en allenast / som högre upp ifrån Sidn liagionde / har måst blifwit brukadt. Så äre der likwäl twänne/ ja den tredje ändå/ fast är obrukat) af hwilke den ene / nämmare Sidn och Gården belägen / ästwen så wäl af någre år drucken / ey med mindre nytta än den andre; dock medan han in wid badstuswan ligger / blifwer han måst brukadt til Bad/ hwar uti han märkelige proof/ af sitt ymniga/ upwekande/ lenande och wärckstillande Swafwel har wijsat.

Inteligen wil jag hafwa betedt den wätisinte Läsaren at han ey wille taga någon förargelse utaf det gemena maner och ordeformer som Hydrophilus och Misocrenes sins emellan bruka; ty i ett så ensaldigt Samtal / som de här förefastwa / wille intet tiåna sig / at komma fram med någre
Zijr

Ziirlige Ordaprång / ey heller kunde de hinna med / at
tillika wara bekymrade om storlättige ord; och wichtige sa-
kers påsinande. Wil och bedi dem / som låra hafwa
något at måstra anten hos Misocrenes eller Hydrophilus,
at de täncktes mig det ypricktigt meddela / då jag ey skal för-
summa / at sådant redeligen dem förebringa / då de kanste
wål tdra wåga på at förswara sig.

Nu hade jag wål tänckt / Günstige Läsare / här med at
sluta detta ensaldiga Förtahl / men sij / det faller mig något
annu in / som hwarcken bör eller kan obeswarat lemnas. Det
hafwa ey långosedan någre / sedan de förmärckt at en och an-
nan / en tiid efter / det de hafwa druckit Surbrunnar / åre
wordne döde; tagit sig tilfålle der af at förtala och afråda
Surbrunnar så i gemeen som i synnerhet / såhandes det
wara omödeligit at den som dricker Surbrunn / skal kunna
leswa länge der efter. Ett skönt och hårligit argument må
jag belånna: Efter en eller två af de många Tusende / som
druckit Surbrunswatn åre kort der efter döde / derföre skal
den tredie / stårde och flere med dö. Ja jag tror wål at
Surbrunnarna intet åre af den Lifsgifwande Kraften at e-
hwem der af dricker / skal aldrig dö; men at de därföre
stole dö at de betiåna sig af Surbruns Curen det år alt för
illa och obetåckt slutet. Ty kåre / må jag derföre aldrig skal
nånsin mehr åta / at mången har åtet sig ihålt / som Sy-
rach säger / eller mån jag derföre skal lasta maten i sig sielf /
mån man aldeles skal förkasta Wijn derföre at mången / efter
ruus / har sått slag / Stickslag eller andre sådane Passioner
hwar af de åre blefne döde? Hwij brukar man då medicin
och medicamenter / efter mången af deras omåttelige eller
otidige brukande år worden dö? Sådane som sådant obe-
tånckt tahl utsprijda / skulle wetta och betånkia at en ting kan
hafwa månge orsaker / och derföre ey tilskrifwa skulden och
orsaken til det som ingen skuld hafwer: defutan skulle de
komma ihog at åtkillia emellan en ting; råtta bruk och
missbrukande. Ty / mån de som således efter Bruns Curen
åre wordne döde / åndå intet kunnat dödt / fast de til Brun-
nen aldrig kommit / fast mindre sig af den betiånt? Jo / för-
sarenheten hafwer gittwit det med / at då man dem efter de-
ras döb öpnat / hafwa de haft sådane Passioner / som wa-
rit

rit otrolige / mycket mindre Läkellige / och hafwa så dött af
sin obotelige sjukdom / och ey af Brunnen. Och i fall nå-
gre af Brunnar blifwit döde / så tör sådant skedt / för det
de ey rätt brukat dem / efter närvarande Medici förord-
ning / utan efter egen inbillade klokhet. Skal derföre en
annan / som rätteligen och efter ens förständig Medici för-
skrifning betiänar sig af Brunnen / och nödwändigt dödd der
af ? det ware siärran. Doet kan man af sådant likwist
hafwa at märckia / at man noga bör achta sig af hwad
Surbrunn en betiänar sig af; ty som det intet är alt gull
som glimmar / så äre intet de alle rätte Hålsbrunnar / som
stort namn der af föra : äfwen som der intet altid bästa
wijnet sällies / hwarest stor krantz hänger ute / och stort wä-
sende görs. Der hos må man och tilsee / at man intet går sta
af egit inrådande eller andras (som intet förstå saken) och
brukar Brunnen / utan at förfråga sig hos någon förstän-
dig Läktare (intet någon qwacksalware eller Landtstrykare)
om och den i sådan Passion, wid sådane eller sådane omstån-
digheter skulle tiäna doch / wäl märckiandes / at den han rådfrå-
gar / icke måtte wara intagen af något interesse eller Passion
för eller emot Brunnen; ty man wäl har erfaret / at män-
aen för sådane orsaker allenast / utan någre andre giltoge
skäl / har afräddt den som fast ingen bättre boot / mot sin
Kranhet har kunnat önska och hafwa / än den afräddde Brun-
nens drickande. Här med til ett slut / önskar jag den gun-
stige Läsaren allsköns wälmågo så troligen / som jag mig
i des gunstige bewägenhet ödmijkt anbefaller.

Transsumpt af Archiaterns och Doctorens
wål:ne Hr. Urban Hiärnes lilla Wattuprofware de
Anno 1683.

B Medlertid kunna de som willia hafwa något Mineralwattn i
negden ändå intet wara rådlösa / och icke troo at jag wil göra
alla andra wattn til intet för min egen fördel. Kom an/ jag skal
wijsa eder ett wattn/som de andra Dörenska Brunnar för tiden skal
öfwergå. Låter oij resa ett ljetet stycke wägs/ allenast wid pås 3 mijs/
antingen i willien til Landz eller til Stöz/så hoppas jag at j wti lång-
den jutet låra blifwa oförnögd med den Källan som finnes i Slem
Sochn/ ut wid Zelliewijken i Wijsberg/ som ligger temligen wäl
förhanden och mycket lustigt. Der äro 3. Brunnar/ den eua när
stranden ligger lågt; den andra ett godt stycke wäfore/wid en backa/
och ändå ey något ljetet derifrån. Wi wele blifwa wid den midleste/
som nyligen är uplagat och med kaak försedd. Man har måst öpgräf-
wa en hopy med Klipur/ som genom ens flera råd/ jag wet icke af
hwad orsak/ blef i för djft inkastat / utan twifwel at dämpa Öst-
rian/ hwilken ock nu är måst sin föss/ at språnget kommer utur star-
pa backen. Källan håller Jern/ som de andra; är tämlig subtilig
och genomträngelig/ drifwer urinen riktigt/ ock som bliga purgeras
här lustigt. Wattet är klart och rent som en Christall / förderstwas
intet lårteligen i wältäpta Glasfor/ föder inga Grodor eller Matkar.
Woren är mycket diup/ springer up utur sielfwa botnen / kan drickas
i tämlig myckenhet/ för än det beswärar magen / håller inga corro-
sivise mineralier, språnget är altid lika starkt/ ligger måttelig högt
och des hållande åt Sidn så högt som 20 alnar wid pås/ och för den
orsaken skull så mycket subtiligare.

En och annan som det har försökt befinner sig wäl der efter. När-
mare Staden wil ett Hålsowattn icke wäl tiåna/der såsom hundrade
Netelser och Tilfällen komma en lårteligen at förbröta Diarrö-
ningen: Och hoo kan wara allestädes ock förhindra dem at töttaga
sig i åtanke och drickande / middagsömn/ bekymmer/ passioner/ för-
reteligheter och hundrade sådant mera. Jag må icke heller förmå-
la det tilfälle som wid Staden kan öfwas til hwariehanda misbruk/
när Gudfar och Gadderflan / Cousin ock Frånckan fara til Sur-
bruns/ och ofra taga/ om icke öhi/ så något annat för åbrende /
hwilket sedan alt skyles och döllies under Surbruns Visken. Alt så-
dant kan man annorstädes medelst goda Ordningar/ synuelig och
sam ock förskriahet förekomma och lämpeligen hindra. Här i Wijs-
berg är wattet så när wid Staden/ at det ingalunda behöfwes was-
ra när mare/ hwarest man och/ ehwad til Liffmedel behöfwes/ lårtel-
ligen och ymnigt kan få ifrån de närbelägna orter. Hwad nu wida-
re här om kunde berättas / lemnas för förchet skull til en annan
skrift/ hwar något om berörde Brunnen widlystigare skal förmålas.
Curen lærer Med. Candid Johannes G. Trænus/ som nu allareden i
5. Sommarar wid Medewij har med heröm practicerat/ och der uti en
temlig god försarenhet wunnit/ nu i åhr administrera. Ett

F. N. F.

Et litet Samtal emellan Hydrophilus och Misocrenes.

HYdr. Medan jag för mig allena
här wankar mellan Lundens grö-
na trä och susande blad/ och har en
annat at förnöya mitt sinne med/wil jag å-
ter igenkalla dhe tanckar mig ofta förerun-
net / angående den sidwördnat och ringa
wårde man i desse tider gör af den ald-
ädlaste och bästa af wårslige ting Hålsan/
den man likwist i forna tider så högt hafwer
wyrdat och achtat / at och Kersare och Ko-
nungar ey skämtz lägga handen wid såda-
ne ting / som til samme hålsos anten bibe-
hållande eller ersättiande kunnat lända/der
man nu twert om den så wanwyrdat / at
man ey allenast sig sielf der om det ringaste
icke wårdar / utan och seer mycket litet
efter ehwem det är / som en sin kropp och
hålsa i händer betror.

Misocrenes. Gud wet huru wære Swen-
ska nu äre dher til komne / at dhe så mycket
frem

flore kannor watn til at förskaffa sig hälsan/
 det läser man ingestådes. Tacka wil jag
 thet åhrlige gode Swenske ölet / det sätter
 saft i benen / wärmer magen / gifwer kraf-
 ter / upfrisgar mod och blod ; Der watnet
 twert emot / skölier af det ringa sig wid be-
 nen och kiöttet har kunnat sättia / förknyler
 magan / fördelar krafterna / gör blodet
 tunt och watnachtigt och modet lika så.
 Men sij ! hwem är det som jag der bårta i
 Lunden seer gå för sig sielf / är det icke Hy-
 drophilus, den de säna sig myckit uthläggia
 för sådant wattudrickande / och wara der af
 en stor älskare ? Tyt jag wil gå sacht efter
 honom / och see til om jag anten kan höra
 något af honom så oförmärkt om denne sa-
 ken / eller och bringa honom på talet derom.

Hydroph. Ja man förachtar icke allenast
 sielfwe hälsan och ser sig litet om / af hwent
 man sig til des bibehållande betiåna låter /
 utan man förachtar och sielfwe de medel /
 som Gud och naturen til samma hälsos be-
 hållande och igenkaffande af nåde täckts
 förunna ; Som många otidige illwiliare
 nu wijd denne tiden finnas / som det geme-
 ne och lättkiöpte hälsomedlet Surbruns-
 watns drickande en allenast sielfwe wans

wyrda/utan och androm som sådant af nöden hafwa kunde/afråda/anten för det at de sielfwe ey förstå saken / talandes den måst som minst wet / eller och hafwa der under något privat interesse dhet gemenl. går för uth / eller och för afwund skul / eller någon annan liderlig orsak. Der dock den högste Guden/ hwilken ey allena war föda ock uppehälle of beskärer / utan och sådane medel til wår hälsos reparation så mycket mer af faderlig godhet of dageligen förskaffar/som han ey mindre derigenom nu wil sitt namn härligit giöra / än då han här på jorden i synlig måtto gick och allehanda sjukdomar sielf helade / der han / säger jag / sådant ey omsys och utan orsak giordt / och än stundeligen gör. Hafwandes man at befructa at genom ett sådant löst föracht / af ett så ädelt hälsomedel / den högste Guden får orsak at of otacksamom det samma uhr händern ryckia / som han dhet wijd andre tilfällen plågar giöra / när han menniskior nas otacksamhet månde förspörja.

Misocren. War icke det jag sade/jag skulle få höra något af honom om Surbrunnar? Nu måtte jag gå tyst/at jag får hör a mera.

Hydroph. Ar dock watn det medlet hwarige

igenom den högste Gudens ofta dhe sine underligen hulpet / och sitt namn hårligit giordt: som då han medelst wattu-muren Israeliterne genom röda hafwet förhalp / då han lät watern springa uhr hårde Hälleberget deras törst at släckia / som och uhr Afnekinbogē för Simsö; då han Höfwidzmannen af Syrien genom twättande i Jordans Watern reen gjorde af des Spetelsto/de siuke wid Dammen Bethesda från allehanda siukdomar frijade 2c. 2c. Swarföre skulle och wij nu så mycket mindre orsak hafwa oss deröfwer at förundra/om han genom samma medel än täcktes nödtrångdom och af siukdomar plågadom bijspringa och hielpa / som wij i många tijder hört och än höre / huru han än denne dag genom åtskillige Hålsowatn i Spaa/Acten / Tunbridge / Schwalbach 2c. Allehanda siuke nådeligen och underligen helat / ja wij kunnom see uti den Höglärde Herrens D. Urban Hiärnes lilla Book om Medewij Surbrunnar tryckt Anno 1680 / wid åndan/ huru som den gode Gudens en mindre oss än andre fremmande orter / en sådan förmån af Hålsowatn / de der otrolige Curer giordt / i vårt käre Fädernesland för

unt / och så medelst oss in i Ri ket gifwit /
 det wij tilförende wid widt aflagne Orter /
 genom stor omkostnad / mödo och beswår
 (det af enom siukom ey lätt kan dragas)
 hafwa måst söka.

Misocren. Ney han drager alt förlängt
 ut denne handel / och jag har kårt om tijd /
 jag måste fallan' in i talet : god dag Hr.
 Hydrophilus, god dag / hwad är det i mun-
 len för eder sielf här i Lunden spaserandes ?
 Käre låter mig få höra lijtet der af ock så.

Hydroph. Det är intet stort jag har för
 mig / jag går så och diverterar mine tan-
 kar litet för mig sielf ; Jag går och täncker
 om Surbrunnar / de hos oss nu på någre
 år åre komne i sådant rop och rychte.

Misocren. Ja / käre hwad täncken Tom
 dem / mån wåre Förfäder intet wetat af
 dem så wål som wij ? Och mån tro de ey
 hafwa i forna tider haft samme wårckan
 som nu ?

Hydroph. Jag skulle wål intet gärna ut-
 låta mig i tahl med min Herre här om / in-
 tet wål wetandes af hwad mening han kan
 wara / dock wil han utan passion och af ett
 redeligt gemöte höra mine tanckar / så wil
 jag honom dem uplåta : Och hafwa fuller
 Sur

Surbrunnar/ en så aldeles warit obekante
 för wåre Förfäder / som mången wål skulle
 mena / hwilket wål kan skönias der af / at
 de wid den tiden reda / då Hedningdomen
 ännu i Riket war / hafwa til sådane Källor /
 som de ment wara af någon ogemen kraft /
 (fast intet under det namnet Surbrunnar)
 offrat allehanda slags mynt / nålar / spijk
 och hwad mera / som den fattige gemene ho-
 pen kunde hafwa / warandes de då i den så-
 kunnoga inbilning / at den Skogsguden el-
 ler den Nymphen, som öfwer samma Källa
 rådde / skulle dem til deras Hålsos restitu-
 tion så mycket mera behielpelige wara /
 som de dem med sådant offer sökt blidka och
 dyrcka. Denne mörcke tanckan och Con-
 cepten om Hålsö-brunnars hielp / hafwa de
 sedan i Påwedömet; så wida welat förbät-
 tra / at de i stället för Skogs-Gudar och
 Nympher, hafwa tilbedt wid Brunnen
 någre afledne / som de ment helige Sancte
 Gertru / Helena &c. och andre sådane / hwil-
 kas namn de Brunnen pålagt hafwa och
 dem om hielp påkallat; Laggiandes och til
 de förenemde Offer allehanda kors / af
 halm / stickor &c. efter dese helige skulle för
 dem medla hos Christum som Korsfäster
 war.

war. Men ehuru dese Hålso-Brunnar
 Dem waret bekanta / så hafwa de dock icke
 så kunnat wara / som de oss nu äre; Ty för-
 utan det / at de af den rätte Philosophien
 som dem aldeles obekant war / en kunnat
 til detta wärck giordt någon deduction, så
 hafwer och deras galne religion dem så
 förwillat at icke widare efterfrågat / utan
 trodt sägn efter sägn.

Angående den andra frågan han beha-
 gade föreställa / så är ondt något wist der
 uti at sluta / efter de gamla Skrifter wij
 om Sveriges handlingar hafwa / en nå-
 got synnerligt der om berättat / särdeles me-
 dan bågges har kunnat ske / nembl. at de
 både den kraft tilförende haft / som ännu
 continuerar, och intet haft / den som nu
 der i finnes: Ty bågges stadfäster både för-
 mustet och förfarenheten; men som det är
 en saak som oss föga gagnar / så wil jag där-
 omför denne gången mig en widare utlåta.

Misocren. Men huru kommer då det til
 at sådane Brunnar nu för tiden äre kom-
 ne i sådant tahl / och hwem är til sådant
 uphoswet?

Hydroph. Til denne frågan wi jag en
 annat swara / än wisa min Herre til den
 sid

sidste D. Hiärnes Tractat kallat lilla wätuprostwären / der alt sådant / efter hans artige maner korteligen och grundeligen beswaras. Ty som wij för deras upfinnande / förnämligast åga den högsta Gudi lof och tack hembära / så hafwom wij en ringa orsak at berömma samme Höglärde Herr D. Hiärnes idkesamme flijt och osparde möda / som han i detta målet til Fädernes Landets bästa welat använda / som den der förste grundē til de Swänske Surbrunnars så upfinnande som skärskådande och proberåde med hand och mun lagt hafwer.

Miscoren. Jag har hört at han i Östergötland i Ny Soehn wid Medwij icke allenast upfunnit en Surbrunn / utan medelst samme wätus brukande / någre Åhr bort at store Curer giort. Har och hört sägas / det han i sin sidst utgångne Tractat, som rätt nu nämdes / fram för andre Surbrunnar / som man nu i hwar wrå weet tala om / berömt en någre mijl här ifrån Staden söder ut belägen; har min Herre en något hört om samma Brunn / eller har han kanske der sielf varit? Han skal liggia tåmmelig wäl til och hålla ogement gode prof / som mig är berättat.

Hydroph. Han kommer mig rätt just för ut med sitt tahl / jag hade nu äfwen årnat tala om samma Brunn/då jag tänkte säya/huru merbem:te Hr. D. Hiärne och mycket meddelat til denne Bruns upfinnande och brukande. Han är belågen 3. miil här ifrån Staden uti Salem sochn / på then Adle och Wålborne Herr Commissarien i Riksfens Ständers Banco Hr. Anders Erenfelsz gård/Wijksberg benämnd ; ligger mycket lustigt och wål til / hafwandes å den ene sidan en wacker ång med många store Eke-trån beprydd / å den andre sidan ett högt Berg med en artig Lund der under / med allehanda åtskillige slagz Trån besatt. Innet långt derifrån ligger den store Siön Mälaren som en stor wijk alt in til Gården kastar. Och synes samme Brunn för dem / som här å Orten boo och af sådane hafwa nödigt sig at betiåna / så mycket lågeligare liggia / som man til den samme / alt härifrån Stockholms Bryggan / alt in til Bryggan ther wid gården med båat kan komma / hwilket för dem siukom mycket lågeligit och beqwämt är / som ey altid äre så disponerade , at the til Landz resa kunna: En förutan det/ at med måstedels siuk-

Domar en matthet och ömhet i Kroppen föllier / hwilka intet tillåta den skakningen som sker / när man til Landz resa måste / så äre och många sjukdomar så fatte / at genom en sådan Landresa många materier / som här ock der i Lifwet tilförende lågo förstoppade och lijka som fördälde / då löös skakade / och til Blodet och med det til åtskillige af de förnämste inwärtas delarne hopetals drefne / giöra i Blodet / Hiertat / Lefren / Mialten ic. en sådan förändring / at mångom / då han hälsan söker / tillika med hälsan Lifwet stäckes.

Misocren. Ja jag tror wäl at denne Hålsobrunn ligger mycket lustigt och wäl til / för de resande siuke; men är doch i samme mening om honom som om andre så kallade Surbrunnar / at watn är watn / och fast än det har i sig någre mineralier, som man menar / så är der af så liten proportion emot watnet / at när jag har druckit i mig några kannor med watn / så wet jag intet om jag får någre granmineralier til Lifs; och måste så för det lilla som hielpa skal / dricka i mig en stor hoop med sådant / som mig mera skada kan / än det andra hielpa. Wore icke så godt gå sta och
taaa.

taga på Apoteket, så mycket som tiåna kan af samma mineralier, som en sådan Brunn säges hålla / (som til Exempel Järn-vietril eller annat sådant) och blanda det i ett skedblad gement eller annat destilert watn som med min Passion kunde öfwerens komma / så hade jag intet behof / at beswåra min magga / och förkyla mitt blod med en hoop kalt watn / för några granmineralier skull / som der i kanske kunna wara / kanske intet.

Hydroph. Jag må bekänna at nij öser på mig nu en sådan hoop Objectioner, at om jag rätteligen och utförligen skulle swara der til / så behöfdes widt längre tid än nij nu hafwa. Dock medan dese äre sådana som gemenligen och mestedels mot Surbrunnars brukande plåga förställas / så måste jag med någre ord der til swara. Swarföre angående det at min Herre rätt nu sade / at watn är watn / willandes der med säya / at det ena watnet är som det andra / och i fölie deraf detta intet åtskildt från annat Brunn-och Källewatn / så wil jag intet stort swara til det förre / utan wisa honom til tiöket och kockar hwarest han wäl skal höra / om alle watn för dem äre lika til at koka all maat uti / som ärter / fisk &c.

Som

Som och til Bryggiare / hwilka honom skola wisa hwad åtskildnat emellan watn och watn är til deras arbetes bättre eller senare fortsättiande / förutan det at hwar och en kan til smak / luft / klarhet / sötna / salthet / 2c. dageligen finna uti watnen åtskilnad / williandes jag nu en heller nämna den förändring som är emellan Brunne- Källe- Sid- Myre och Hafswatn efter sådant mehr än allmänt kunnogt är. Dock förån jag til det andra kommer / at wiisa det detta Wijsbergs watnet något mere och hårligare i sig hafwer än gement Källe- och Brunswatn / sij! så skal jag först lijka som gee Ehr efter / at det är intet annat än gått / klart / och rent Källewatn / men där hos fråga / om han då menar / at sådant gått och rent watn / en skulle och så i många tilfällen af krankheter tiänligt och nytigt wara ?

Misocren På det sättet hade jag intet behof at taga mig det beswäret på / och resa så långt öfwer Rin efter watn / som man plägar säya / Stockholm är fult med gått och wålsmakande Brunswatn / och wore så en fåsång och tokot möda och omkostnad / at resa långt bort efter det jag hemma i min Gård kan hafwa.

Hy-

Hydroph. Min Herre wil så gärna slin-
ka med sitt tahl / det war intet min frågan
om icke i Stockholm och annorstådes äre-
gode watn nog / det jag så wål som en an-
nan wet / utan jag frågade om sådane
watn och icke skulle i många krankheter
som en Medecin tiåna.

Misocrenes. Ja jag tror / när en ligger
stuck af Öhl och Wijnos / och har inwårtes
en brännande heta och tårr munn och läp-
par / då torde det kanske tiåna / til at slicka
den hetan och läska munnen / men eliest kan
jag intet see / hwar til det i sådant måhl
skulle tiåna.

Hydroph. I detta mål nij rått nu sade/
lärer det kanske mindre tiåna / i det det hål-
ler qwar i kroppen de efterlefwor / som af
Öhlet och Wijnet i blodet lemnade / denne
fermentation och hetan förorsakade / samt
och tilstoppar de wattugånger i munnen /
hwarigenom den wåttskan borde tilflyta /
som munnen och tungan altid läsker och
från törsten lenar. Men efter min Herre in-
tet wil weta at bara rena watnet ofta gån-
gor kan til gått läkiomedel brukas / så wil
jag til sådant alenast framdraga några
Exempel och bewijs. I weten wål det Mi-
socre-

socrene, at om i vår krops huushållning
 skal wäl til gå/ så bör så wäl blodet som al-
 le andre wetstor hafwa en tiänlig subti-
 lite och tunnhet/ at de igenom de små och fi-
 ne ådrar/ som ofta mindre äre än det min-
 ste hår/ kunna des friare passera och fort
 komma. Nu kan det ofta hända/ at igenom
 allehanda orsaker och tilfällen/ blodet och
 samma wätstor äre blesne tiöcke och grof-
 we / som af hård grof och siur mat / litet
 eller tiökt dricka mycket stillesittande/ pur-
 gerande/ återlåtande/ nåsblod/ durklopp etc.
 Och då frågar jag om i sådant tilfälle gått
 och rent Källewatn / med mått brukat en
 skulle wara en god och tiänlig Medecin?
 Sedan der någon) Som hoos of nästan
 ingen är som det icke har) hade en hox skior-
 biugz salt i kroppen och blodet samlat/ mån
 någon ting skulle bättre kunna samma salt
 smälta och i sig suppa/ och sedan med sig ge-
 nom Urinen och andra wägar utföra än
 sådant watn? I stadige och flygande gich-
 ter / i Podagra / tarr och hufwudwårck /
 och flere sådane Passioner / som af ett sta-
 digt och hårt salt härröra / som sig anten
 här och där i lederna / eller hinnorna och se-
 norna sätter/ och dem sticker och til wårck re-
 tar /

tar / lærer gått Källewatn en wara det sãm-
 ste medel / til at sådant salt sijnälta och ifrån
 den siuke lemman och från blodet och utur
 kroppen föra. Swad wil jag säna om en
 swår hosta som af en salt flusz til luftrören
 och lungorne flytande esomoftast sitt uphof
 hafwer / skulle icke detta medlet där och tiä-
 na? Jo / förfarenheten gifwer det med hos
 dem / som ofta en swår hosta / den med an-
 dre medel en funnat dämpas / medelst en
 eller flere rent watns drickar dem de om af-
 tonen / då de gått til sängz / indruckit / haf-
 wa hemmat och stillat. Jag wil här intet
 nämna om trångt bröst och swår ande-
 drächt / colica och bukref / om niur- och blå-
 festen och många andre otalige Passioner,
 som alenast af gått och rent watns råtta
 och tidige bruk / god lijsa och motstånd fun-
 nit / ty det skulle gå alt förlångt ut från min
 föresatte korthet: warandes det mig nog /
 at jag Ehr min gode Misocrenes, wijs / det
 och rena watnet i många bräckligheter kan
 tiäna til Hålsomedel.

Misocren. Jag måste gee med / at så
 lærer wara / men kåre / efter Ehr läfwen /
 wisen det / at Wijsbergz-brunswatn / har
 något mere och någon käftbarare Medi-
 cin med sig än annat gement watn. Hy-

Hydroph. Jag wille önska at min Herre hade der sielf warit och watnet sielf bestådat smakat och luftat/så skulle han allenast af desse prof/ utan någon vidare undersökning/ i sitt samwete blifwit öfwertygat at detta bejaka : men som jag förmärker det intet wara skedt/ wil jag korteligen gifwa honom derom en liten underrättelse. Detta watn har til anseende fast annan klarhet och sken än gement Källewatn/ i det at det blänker af ett silfwersten/ som til en artig och klar wjstachtighet inclinerar, när man det i ett klart glas anskådar/ då och ur samma glaset uppspringa och hoppa en hop klare och subtile trinde droppar / Dem de gement å Latin Spiritus kalla / ey annorledes än det i gode och starke wijn ske plågar ; slår man watnet uhr glaset / finner man det nästan alt öfwer med en subtil ånga och lika som hinna öfwerdragit hwilken ånga eller hinna / på det en ick skal troo at hon härrover af ens anda då han dricker/eller de dunster af handen/ som glaset håller / utgå/ kan man strart giuta ut watnet uhr glaset/ då man ändå skal finna det af samma hinna öfwerdragas. Öfwen uppå watnet i sielfwa Källan och hela loppet utföre flyter en

blåachtig hinna med allehanda färgor ar-
 tigt bemängt hwilken winter och sommar
 alt jämt der finnes. Smakar en det / så fin-
 nes / om icke ens tunga och mun allaredo af
 någon främmande smak är intagen / at det
 lent och sacht sammandrager tungan och
 gomen / med en liten feet sötma / beblandat
 med en leen salt het / som dock stundom är
 tilstådes / stundom bårta. Och der en tun-
 gan / medan watnet ån är i munnen / mot
 gomen rörer och gnuggar / tyckes hon wara
 lijka som litet stråfwer och ojämn. Kom-
 mer en til at luchta in wid sielfwa Käll-
 språnget / särdeles om det får stå någon tid
 täkt / skal en finna der en tämmelig stark och
 genomträngiande swafwelluft. Nu min
 Misocrenes, fast ån dese egenskaper och
 wiskor woro giltoge nog til at intala Ehr at
 detta Källewatnet har fast annan kraft och
 wårkan med sig ån andre gemene / så skal
 han likwål få höra fast flere / som honom al-
 deles skola öfwerlyga bättre fram / när jag
 komer til at bewisa / det detta watnet ärett
 rätt och ofelbart Hålsö- eller Surbruns-
 wa'n som de kalla. Nu måste jag först / för
 ån jag glömmier / swara Ehr til de andre
 objectioner I för en liten stund sedan före-
 brachten mig.

Der:

Derföre hwad det widkommer / som I
saden / at i Surbrunnar i gemen fast liten
ynnogheth är af det / som de måst äre från-
skilde från andre gemene Källor med / och
hafwa sin måste kraft af / nembl. minera-
lier, som de kallas / eller sådane iing som
under och uti jorden äre / hwilke icke låta
med någon hammar streckia och smida sig :
Så må jag fuller bekänna / at det intet är
utan / at icke så wäl i andra Hälso-Källor/
som dese Wijsbergiske ey mycket är i pro-
portion til watnet / af sådane mineralier,
som wij genom mensklig konst kunna från
watnet skilja; men at der icke är en stor ynn-
ogheth nog / jemlikt til at swara mot de
effecter, som af Surbrunnar (gode menar
jag och rätte) förorsakas / af sådane mine-
ralier som w i en så lätt kunna instängia
och med ögonen ståda / som de kalla Spiritus
minerales & metallicos, Dem wij och bö-
rom måste delen af wärkandet tilskrifwa /
det wil jag Ehr Misocrenes, intet eftergif-
wa; Ty det följer intet mera: jag kan intet
genom præcipiterande / evaporerande de-
stillierande / och hwad mere maner man
brukar at probera Hälsowatn med / finna
och see någre mineral- och metalliske Spiri-

tus i watnet / derföre är de der intet; än som en wille säna/ jag seer och känner ingen eld i luften derföre är der ingen: ty wäder- spelet wisar klar förfarenhet/ i det der ingen eld wore i luften / så skulle du aldrig kunna slå eld uhr flintan/ eller gnuaga den uhr träån / en heller skulle nå sin spannmål hö- lador/dyngiehopar S. h. 2c. taga på at brin- na af sig sielf Åfwen så följer intet derutaf at wij än intet hafwa hittat på något in- strument så tått/ hårt och fast/ at det kan hålla Spiritus minerales som i watnet äre/ inna / ock trycka dem så hårt ihop / at de blij så stort ett ting/ at det med våra ögon kan skönias / derföre äre de der intet; det är nog at wij see det/ när wij sådane Sur- brunswatn af destillera, fast wij med all flit och med det bästa klister som nånsin är påfunnet / klistra igen de glas och instru- menter wij der til bruka/ så finna wij dock at när wij blanda ihop det som öfwer gån- git är / och det som qwar är / och det å nyo måta och wåga/ är en god del afgången både til wichten ock målet; och kåre/hwad war det annat än Spiritus eller så fijne och subtile ting/ at de intet en gång kunde hål- las innom så wål förwarade glas? Defu-
tan

tan wisar och sielfwe förfarenheten det / at de i watnet äre / och ymnigst nog ändå ; Dy förutan det at man kan see huru de huppa i glaset / när det kommer från Källan / så känna många huru de straxt anten sökia hienan och hufwudet / när watnet är druckit / så at många (och det måst alla i förstone wid Wijksberg) blifwa yre i hufwudet / eller och drifwa hos andra straxt genom til Urinen och andre utgånger mehre. Förutan det at man kan aftaga af de många sjukdomar / särdeles af obstructioner här rörande / at det måtte wara subtile Spiritueuse saker som sådane borttaga Swarföre tyckes den wara utom alt sunt förnuft satter / som wille til sådant neka / som så många ögonskenlige förfarenheter stadfästa / fast han det en kan see och känna : ty huru fåfängt det är at raisonera från wår kenzel och synn til sådane ting / weet hwar och en som allenast hafwer koxat in i Philosophorum Schola.

Doct lijkwål min gode Misocrenes , på det jag icke alt förtwert skal bryta af Ehr Specieuse objection : Kom an / jag skal gifwa efter at det är mycket litet af mineralier i watnet (fast än jag annat reda bewijst)

och kan det fuller aldeles gee efter i anseende til det salt/ victriol, swafwel och mehre sådant som man kan hafwa der uhr: Så will jag åter igen fråga/ om det i de operationer och werkande som på wår kropp af medicamenter stee / aldeles är nödigt at man just en så stoor ymnogheet skal bruka til at ehuru den åstundade werckan? Sij! skulle det så wara/hwarföre gifwer man då icke hela qvintin opium in/ när en wil hafwa en til sömn/ och icke 1. 2. 3. eller högst 4. gra. allenast? hwarföre brukar man då icke hela lood Elaterium, Gum. gutt. Resin. Jalapp. &c. när man en wil purgera, och hwad wil jag säya mehre? hwar och en som något lijtet haer erfarit i Läkiarekonsten / wet det / at i alla medicamenters brukande ey mindre bör i acht tagas quantitas virtutis (som dhe säya) än quantitas molis, det är/ man bör ey med mindre åhåga see efter ett medicamentz kraft och werckande / än des myckenhet. Swilket om så är/ som det wisserligen är / huru kan J då / Misocrenes, hålla på och begiära det i Hellsobrunnar just skal wara så stoor myckenhet af mineralier, är icke nog och fast bättre/at de i liten proportiō hafwa des större kraft och werka?

Nu vidare at fortfara moot Ehr obje-
 ction, så gör Nij ett falskt slut deraf/efter det
 är liten proportion af mineralier moot
 watnet / derföre kan detta mehr skada än
 mineralierne hielpa. Jag har tilförende
 korteligen wijsst/ at J utan grund menen
 det wara en liten proportion af minerali-
 erne moot watnet / warandes den stor nog
 til at fullföra den åstundade operation och
 werckande / desuthan har jag och låtit E-
 der förstå / huru som reena watnet i rätt
 mått och tijd brukat så litet kan skada ens
 Kropp/ at det fast snarare i många tilfäl-
 len kan hielpa at helkan förfodra. Kan nu
 bara watnet det göra af sig sielft / huru
 mycket mehra skal det sådant göra/ då det
 påökes i sitt werckande och hielpes af sköne
 och hårlige mineralier? Och wil Nij den
 myckenhet bestrija af watnet indrickes /
 så måsten J åthskillia emellan en ting som
 i myckenhet intages och blifwer qwar i
 Kroppen/ och en ting som allenast i hastig-
 het går genom kroppen/ desuthan besinna
 at/ det intet i hastighet alt på en gång in-
 supes / utan så småningom dag från dag
 påökas. Och är watnet allenast skadeli-
 git för des myckenhet då/ när det tages i
 sådan

sådan ymnighet/som intet är proportionerad efter hwars och ens natur/ förmågo och wana/ åfwen som och den bästa mat och dryck / och all Medicin i sådant fall är högt skadelig. Det I sägen at magen och blodet deraf förkyles/är lika ogrundat/ ty först och främst gifwer förfahrenheten annat med/ i så mätto/ at och mången deraf (som wid Wislyzberg ofta är händt) som af allehanda kalla och sega wättskor och af dem förorsakade obstructioner och swaga fermentationer har warit kulen och frusen / är sedan / när sådane orsaker til köld äre af Surbruns watnet bortagne/blefwen warmare och friskare. Sedan och desutan temperera de inblandade mineralier så watnets köld/ at den intet kan göra blodet och Kropsens warma någon skada/ om icke hos den/ hos hwilken blodets kokande i hjerstat och ådrarne / samt de inwertes lemmarne aldeles äre bortskämde / hwilken då heller må låta blij Surbruns drickande / medan det honom alsintet lårer gagna.

Och at Ni wil mena/ det man kunde tagga samma mineralier, som en Surbrun förmenes hålla af Apotheket, och blanda dem ihop med något tienligt destilerat watn/

watn / til samma werckans ehrsående / der
uti fehlen J mycket högt: En förutan det/
at det kunna vara i watnet sådane mine-
ralier blandade / som wij aldrig wete namn
på / myckit mindre förstå / hwad för natur
de hafwa (som här efteråt skal wisas) och
alt derföre på intet Apothek kunna fin-
nas / så är desutan deras proportion til
hwar annan och til watnet samt bland-
ning sins emellan / så okunnig och osäker
för oss / som det är at wetta huru det nedre
i jordennes buuk tilstår / derifrån de kom-
ma och här flyta.

Misceren. Jag är uti alt detta tilfredz /
men fåre Hydrophile, efter wij åre komne
i denne discursen, wisen mig då som J lås-
wade / at detta Wijkbergz brunswatn är
ett rätt och fullkommeligit Sur- och Helso-
watn / och genom hwad medel man sådant
weta och erhålla kan.

Hydroph. Til at rätteligen känna och
wisja hwad ett rätt och fullkommeligit
Surbrunswatn är / och de rätta medel der
til behöfwes och tiena / der hörer mehr til
än ett paar skoor / som man plägar säya.
Och wet jag intet om någon det än fulkom-
meligen giordt: Det hafwer fuller den
högl.

pande i glaset/ samt updrifwande i näsan
när en der på luchtar / som af deras wer-
kande/ i det watnet är tåmmelig subtilt och
genomtrångeligit / som han det l. c. säger/
och jag tilförende p. 16 och 18 wijsit hafwer.

2. Är watnet qwickt/ friskt/ klart och reent
som en Christall af ett silfwer glånsande
steen/ som jag tilförande p. 15. sagt.

3. Förderfiwas intet watnet lätt i wäl-
täpta flaskor/ utan kan stå ett helt år och
långre med lika klart och reent / och när det
då uplåtes gifwer det ingen elak stancé och
lucht ifrån sig.

4. Kunna der uti inga grodor eller mat-
kar trifwas / ja så at man inga sådane skal
finna hela rännilen utföre / som dock tåm-
meligen lång är/ förån han sig uti nästlig-
giande wijken af Mälaren utlåter.

5. Tillåter intet Brunnen något ound-
wikeligit wildwatn: ty fast ån någre illwil-
liare (qui nodum in Scirpo qværun, sökia
orsak der ingen är) hafwa welat der utaf
förachta Brunnen / at där ligger ett dijke
icke långt ifrån honom/ så kunna de dock der
med intet bestå / medan samme dijke hela
sommaren och den tiden som Brunnen bru-
kas / är aldeles uthtorckat och förer icke en
Dråp:

dräppa watern / som de wäl weta / som sig af
Brunnen betiänt hafwa / och desutan hål-
ler Brunnen sitt jämma och oföranderliga
mått och läpp alt framgent / det må regna
eller intet / hwilket intet skulle ske / der något
främmande watern der til komme.

6. Ådren är mycket diup och springer upp
utur sielfwa botn : hwilket wäl kan sees der
af / at förån Wälborne Herr Commissa-
rien Ehrenfelt / lät gräfwa henne diupare /
gick hon wäl 6. å 7. alnar högre än hon nu
går / och än kan man i den ena ådren sticka
neer en kiepp å 4 eller mere alnars längd /
för än man råkar mot någon botn.

7. När watern får stå wäl täpt / kan det
stå som sagt är / hela Åhret utan at sättia
något grummel til botn / ja fast än det sto-
de otäpt / sätter det ändå intet annat än li-
tet subtil ochra wid sidan af glasbotn / hwil-
ket intet är til förundrandes när alle Spiri-
tus äre bortflugne / som samme ochra tilfö-
rende uti en jämn sammanblandning och
rötelse höllo / och luften så medelst med sitt
præcipiterande salt får inträngia sig i wat-
net och det præcipitera ty detta sker också i
de bästa och berömdaste mineral- Brunnar
som den store Engelske Philosophus Boyle
uti

uti sin lilla Tractat om Surbrunnar p. 71.
 Det samma witrar om Spawatnet / at det
 efter ett långt stillastående satte til botn en
 tåmmelig hoop af en jordisk materia, hwil-
 ken war mycket lijf til en gälachtig ochra :
 Dock sätter denne ofta nånde ochra i så li-
 ten ymnoghet sig i Wijsbergzwatnet / at
 hon intet är wård at i acht tagas.

8. Språnget kommer uhr skarpa backen
 som D. Hiärne säger: ty fast än det under
 watnet nu kännes något miukt / sedan som
 ådren blef innestängd af twänne Eketun-
 nor på hwar andre stående / hwar igenom
 den subtile ochra som watnet med sig förer
 upp utur jorden / får tilfälle mer och mer at
 sättia sig: så kan man dock / när man wil
 stöta ner i sielfwa ådren / finna huru en
 hård botn stöter mot.

9. Watnet kan i en ganska stor myckenhet
 drickas för än det beswärar magen / som
 somlige förledne sommars / kunde dricka til
 2. å 3. Kannor / utan at finna det ringaste
 beswär. Och i fall en eller annan som kunde
 hafwa en swag och af seeg slem beswarat
 maga / eller wore owan / en skulle strax kun-
 na dricka deraf så mycket / så må han det til-
 skrifwa sin maga och ické watnet / kunnas-

Des man intet i sådane fall utaf en eller annan händelse / sluta mot det som måst och gemenligen sker.

10. Saltsjön är intet närmare til watnet på den ene sidan än här wid Stockholm / wid pass 3. och $\frac{1}{2}$ miijl / och på den andra sidan mot Tällie mehr än tre fierndels miijl / om ändå den smala Canalen som är tämmelig lång och uhr saltsjön löper til Tällie på andra sidan / i detta mål är wård at betrachtas. Ty hwar och en som der waret / skal sielf weta at betyga / huru frisk och sund luft der är / så at jag twiflar / om den någonstädes i Swerige skal bättre finnas.

11. Detta watnet är neder i jordenes buuk beblandat med sköne och hårlige mineralier: som äre (om man i detta mål skal utlåta sig så wida at säya något wist) icke allenast Järn (hwilket D. Hiärne allenast nämner) efter han i det rummet / intet så utförligen handlar om denne Brunnens halt) och Järn-victril, utan och ett subtile och genom trängeligit Swafwel / som så wäl kännes altid när en wil lufta der på / som särdeles när en öser ut Brunnen / då det kommer så starkt osandes / at en nästan behöfwer dra sig der från at hämta frisk luft och

och anda. Och wiser sig detta swafwel en mindre af sin wärkan / i det / det bröstet hos många trångbröstadade och antäppte lättat / som förfarenheten det utwijlat; til at förtija / huru de badande samme swafwel nogsamnt funnit så wäl i luchten och ången som i sielfwa werckan det haft / at lena allehanda slags wärcker / willandes jag en hälre nämna den fete sötna som Surbrunswatnet ofta lemnar på tungan hos de drickande / hwilken och af ett lent och mildt swafwel hårrörer. Om intet här är en liten portion af Allun uti / stånde dem til at döma / som smaka och eljest ransa de gråachtige återleswor af det afsökade och öfwer destilerade watnet / dem jag och til det gemene bästa nytta wil bedia / at om de hafwa någre bättre prof til at wisa Alluns närwarande i mineral watnen / de då intet wille wara så missgunstige mot det gemene bästa / at at de dem förtija. At icke detta watnet och så har uti sig Sal commune eller gement salt / dock stundom mer / stundom mindre / wil jag intet neka / efter man det ibland genom smaken kan aftaga; Swarföre jag och det håller så mycket bättre och genomträngeligare i somlige tilfällen

len och passioner, som til at drifwa Urin, rånfa niurarne och blåsan / byta sönder lände och blåsesten / förhindra inwärtets och utwärtets förrotneise zc. Och har jag lust at see den/ som skal bewiisa mig/ at icke i alle watn/ de må wara söte/ Sure-brun- eller Källewatn zc. Ar en del af detta saltet/ fast än hos somlige mer somlige mindre; som förenämde Boy'e det wiser så wäl om Spawatnet som Islington och Tunbridge watnet och flere sådane p.80 & 1eqq.

12. Watnet håller inga odugelige och corrociviske mineralier, som förutan andre wanlige prof/ wäl kan skönias af sielfwa förfarenheten/ i det / det nu någre åhr bort åt/ är drucket/ utan at förorsaka den ringaste sådan wärkan / som sådane mineralier plåga åstad komma.

13. Och som förfarenheten af ett mineral watns gode eller onde werckande / som på många åtskillige kroppar och i hwariehanda sjukdomar jämt continuerar, är ett ib'and de bäste och säkraste prof / som man någonsin än har funnit och brukat til at göra sig förwisat om ett Hålsowatns rätte hållande och dygder: så har man i detta målet/ ey ringa prof och erfahrenhet af de gode

gode och lycklige curer som detta watnet giordt / så
 wal Anno 1683 då Hr. D. J. G. Tranæus sig der
 wid låt bruka som Anno 1684 när Hr. D. Bromell
 patienterne dersammastådes upwachtade / och sidstle-
 ne 1687 då en annan god wån hade den åhtran at
 betiåna dem / som sig der til watnet brukande infun-
 no: Ty alle desse särstilte åhren åro genom Gudz
 wålstignesse / många der förhulpne från allehanda
 swåra passioner, som til en del Misocrenes, å annat
 ställe år wijsst / och skal kanske en annan gång mere
 och tydeligare wijsas. Och har man så mycket större
 orsak at detta watnet goda werckande berömma / som
 der i proportion flere i deras krånckheter hulpet / ån
 mången annan högt utropat och af 1000tals Per-
 soner besöcker Hellsobrun / emedan fast snarare och
 lättare 100 Patienter kunna hulpne blifwa / der som
 1000 åre at wellia af / ån der allenast 100 åre ; ty
 här måste alla närwarande blifwa hulpne / der tijon-
 de delen allenast.

14. Om det och skal gälla något til en god Hellsobrunns proberande / at han esomoffrast / utan någon uppenbar orsak sin smak ombyter / så må de witna / som sig af denne Brunnen betient / om icke han ett åtskillige gånger smaken förändrat / warandes nu sötare / nu saltare nu lenare nu skarpare &c. Under stundom kånnes och den fetman der hos finnes på tungan ymnogare / under stundom mindre / åfwen som den ibland sig mere wid glasen sätter / ibland mindre. Och förändrar han ey allenast smaken esomoffrast utan och luechten och sielfwa werckan / som man det förledne Sommare fann / at samme person dric-
 E kan

kandes samme myckenhet af warhet/ likawijst ene dagen mere laxerades än den andre/ utan at man kunde någon annan orsak finna / som til denne förändring skulle wara uphofwet.

15. Swart ut Källådrana i sitt uplöpande syfta/ kan man intet så egenteligen sluta / efter de i en rund form löpa ända upåt / och således til alla 4 werldenes så kallade / ändar weta. Från bergfotens lutande/ som Källan löper uhr/ kan man intet/ som mig oför-gripeligen tyckes / i detta målet döma til Källans språng/ efter man intet wet om hon en gång kommer undan Berget/och icke snarare ända upp utur jordennes diup ; och i fall hon utur berget skulle hafwa sitt ursprung (som jag wäl tror at denne Bjitzbergz-källa lär utur det nästligande Berg här flyta) kan man än då intet säkert sluta / om de dunster hwar af källan hopsamlas/ anten på öster/ wester / norre eller södre sidan til en åder och ström ihop komma.

16. Ut denne Källa jemwäl i hetesta Sommaren sitt jämna läpp håller/och icke förminskas/och der med ett tekn til sin underjordiska diupa härkomst gifwer / låra de wäl kunna betyga / som af henne sig betiänt / wid hwilkas witnessbörd jag det och wil låta berod.

17. Utur stelsiwe högden af det der bredewid liggiande berget / utlöpa fuller intet Källeådrarna/men rätt der som Berg-foten slutas ; skeendes i detta målet af Naturen/det som wij af den sammans underwisande efterhärma i det wij intet / när wij någon ting wilia destilera , låta giöra pipen eller utloppet öfwerst på Alembiken eller hatten/ utan nedre wid dess slutande / på det at de af Elden updrefne dunster och sedan

af Alembikens köld och motstånd til wattudroppar samlade (som då så medelst störte och tyngre blefne / löpa utfore åt) måge kunna så mycket beqwämare af oss i form af flytande watn utföras. Eriwen så sker i detta mål som sagt är / i Naturens dectilerande; i det de dunster / som nedre jordenes warma har til öfwersta berget kull / såsom til en alembic updrefwet / der sammaslades af öfwerjordenes köld och motstånd til wattudroppar förwände / gifwa sig in uti berget så småningom til Bergfoten / hwarest de beqwämligast utlöpa.

Och desse äre de prof och kännetecken / Misocrenes som D. Hiärne i förberörde Tractat af en rätt och fullkommen Hålsobrun fordrar ; hwilka i seen hurit de allesammans öfwerens stamma med denne wår Wijksbergiske Hålsö och Surbrun ; Så at J förmodeligen här igenom lären wara öfwerthygat / och förnögd i det som J af mig fordraden/nembl. at wisa det han en fullkommen och rätt Hålsobrun är.

Misocren. Jag må bekänna at jag är så tåmmelig tillfredz stälter ; men hörer min gode Hydrophile, man har ju och många andre maner at probra Surbrunnar med / som med sachte eld koka af watnet / eller de stillera det / eller præcipitera, byta om färgen det med gallaäple / violen Syrup, smelt arlenicum eller Sublimat och mehre sådant? man plågar ju och wåga det / besee det med microscopier, och hwad mehre maner / som jag nu intet så grant kommer ihog. Särdeles äre många / som berömma mycket det maneret / at genom præcipation som de kalla / utfårsta ett mineral watnshällande / som genom äthstillige fär-

gors förändringar / förorsakade i det samme af hwariehanda sakers inkastande.

Hydrop. Unlangande alle dese profwen / I nu nemde och flere andre onemde / så wil jag nu intet der med förnöta min kårta tijd / utan wijsa Ehr til den ofta nemde D. Hiärnes siste tractat, hwarest I p. 31. & seqvq. skolen finna deras omwisshet och falskhet rätteligen antatomicerade och förkastade. (Dock litwål) medan I och andre flere / särdeles estim göra af det profwet som man Præcipation kallar (hwardt hån och thet andre af särgornas omstiftelse tagne prof kan föras och lämpas) måsten I så wål som de hålla mig til goda / om jag med någre ord låter see hwardt swårigheter mig afhålla / med mindre jag någon större troo och säkrare förtröstan kan sättia til dessa proof än de andra: dock med det förordet / at der I eller någon annan kan mitt twiswelmåhl med stärckare och säkrare stial öfswertyga och förtaga / då skal jag gerna det lemna / och hans mening antaga.

Præcipation kallas / som I wål weten / Misocrenes, när man utur en flytande ting / som gemeent eller distillerat wata / brenwijn / wijn / spiritus vini &c. medelst något annat tillagt ting / utdrifwer sådane saker som samme wata uti sig håller och förborgar / som när man til exempel, utur stedwata som har dissolverat och supet i sig silfwer / drifwer ut samme silfwer til botten / i det man höser til stedewatnet någre dråppar af wijnstensolia / eller legger der i sielfwe wijnstenssaltet; hwilket fuller är det gemeneste och gångbaraste maneret af præciterande. Desutan kallas fuller och præcipation, när en af menstruo
hward

(hward det är behöfwer jag intet för Ehr uttyda Mi-
 locrenes) insupen och dissolverat ting / af det samma
 utdrifwes och fränstillies / fast det intet faller til botn /
 utan stundom drifwes up åt / som när en til Cam-
 pher uti starck Spir. vin. salveradt slår rent watn /
 stundom och hålles mit uti eller mot botn af men-
 struo, som ofta är til seendos / när man wil göra ma-
 gisteria som de kalla / som och / när man til Sublimat u-
 ti rent watn dissolverat slår wijnstens salt i watn
 smålt 2c. Och gå somlige så widt der med / at de och
 kalla præcipation, när bahra färger förändras i en
 ting / fast man intet seer något flyta anten åstwan på /
 eller simma mit uti / eller falla til botn / såsom när en
 til exempel, til watn / hwar uti victriol: martis är
 smålt / slår litet galåple solution. Ja det äre wål de
 som kalla præcipation, när en ting utaf sig sielf / u-
 tan någon särdeles tillägning sätter sig til botn / som
 wijnsten uti wijnfaten. Hwilke alle maner at tala
 jag nu ey wil bestrida / utan alenast det säger jag Mi-
 locrenes, at J må förstå præcipation på hwilket de-
 ra sättet J wil / så lären J ändå derigenom ingalun-
 da säkert blifwa förwisad / hward ett mineral watns
 råtta och egenteliga hållande är: Ty willen J taga
 ett prof af det sidsta maneret af præcipation och slu-
 ta något af det som sig i watnet sätter / när det för sig
 sielft får stilla stå / så kan J fuller döma / at derutin-
 nan är intet annat / än de fyre delar / så kallade / af det
 som är i watnet / nembl. mästedels jord eller ochra li-
 tet salt / och kanske litet af det grofwaste swaflet: nu
 har jag wijst Ehr tilförende / at dese delar äre de / som
 minst meddela til ett Hålsowatns goda wårckande;

hwarföre medan de andre subtilaste och finaste mineral watnes delar af hwilka/ störste werkan hårrörernembl. Spiritus, flychtige saltet och subtilaste swaflet är i detta måhlet och proberande bortflugne/huru wil en då der af sluta något wist om watnes hållande? Willen J åter igen / Misocrenes, gå til det andra præcipitations slaget/ som genom färgornes omstiftelse sker/ utan at något särdeles sig åsowan mit uti eller nedan i watnet sätter / så må jag fuller bekänna det / at man der utaf kan gifva något som tiänligt kunde wara/ men intet wist sluta.

J weten wäl det/ min gode Misocrenes, huru som färgorne utom den känglen som der af i wårt sinne förorsakas / och wårt der på fölliande omdöme/ uti de kroppar som wij färgade och colorerade kalla / intet annat äre/ än en särdeles och wist disposition och situation af de minste samme kroppars delar sins emission/ särdeles dem som deras säte uti ytterste bräddarne och kanten af samme ting hafwa intagit / af hwilken situation och disposition liusek strålar på hwariehandas sätt och åtstillige maner anten tillbaka drefne/ eller qwarhålna eller af skugga bemängde / förorsaka medelst wåre ögon och der til hörande instrumenter, i wår siäl en sådan kensel och omdöme / som wij finne / då wij hwariehandas färgor känne och åtstillie. Nu wet man fuller / Misocrenes, huru föränderlig och mycket lätt ombytlig förnämde situation och disposition och der af hårrörande liusek strålars reflection är/ särdeles i flytande ting/ ja så at samme ting/ allenast af ett ljtet utwärtas skakande / kan i ett moment anklåda en annan färga / som til at framföra ett gement

ment exempel, tager Milocrenes, rent watn och stak-
 ten det i ett glas/ så länge det ofwan på får någre bu-
 blor och blåsor/ sij at om icke samme blåsor/ som tilfö-
 rende tillika med watnet wore dur chsichtige och utan
 färga/ nu blifwa hehl wijte : men kåre/ må de derföre
 hafwa i sig någon annan kraft än de tilförende hade
 för än de til sådane bublor stakades? eller om de hade/
 hwart tager den wågen / sedan de til watn åter igen
 förbytas genom stillastående? Ja om man wil see
 på ett klart och stillastående siöwatn då Solen klart
 skijn / skal man see huru alenast en liten wäderpust /
 här och där rörandes watnet des färga på mångahan-
 da sätt förändrar/ åfwen som samme wäder blåsande
 på gråset om sommaren eller på sådesbrodden / des
 färga mångaledes emstifter; men må jag derföre skal
 kunna säya at watnet/ gråset/eller brodden då war af
 annan natur när wädret blåste det öfwer än det wo-
 re anten förr eller sedan? Kan nu bara en utwärtas
 rörelse (som de ck straxt åter wänder) så förändra fär-
 gerne i en ting / utan at man deraf kan sluta någon
 embytelse i sielfwa naturen och wäsendet af samme
 ting/ huru mycket mehre / Milocrenes, skal det kunna
 ombyta färgen i rent och klart Surbrunswatn sem
 jag dijt inhåfwer/ som victriol, gallåple/ sirup.violar
 &c. och där får i swa en långwarande werckan på
 samma watn / utan til at gifwa mig en wis försä-
 kring om samme watns natur och egenstaper? Ty i
 sådant fall måste ju anten de förre naturlige egensta-
 per af watnet ombytats af de inkastade saker/ eller och
 blifwa sem de förr wore/ oförändrade. Eter det förre
 så at watnet nu ey mehr ett simpelt Surbrunswatn/

utan en tridie ring blandat af watnet och det inkasta-
 de/ och gifwer mig så den deraf flytande färgen/ mehr
 ett kännetekn af en främmande ring/ än ett rätt Sur-
 bruns watn: Sker det senare/ at watnet nembl. i des
 kraft och natur blifwer oförändrat / hwad wisar mig
 då denne beblandningen? en förändrat färg i samme
 natur/ som *Ælopi* kråkas siädrar wiste *Påsoale* och
 andre siädrar / under samme kråke-natur. Och wete
 wäl wij det *Misocrenes* som läkiarekonsten föröfwa /
 huru osäkert och fåfängt det är / at utaf utwärtens an-
 seende och färga sluta något til ett medicamentz wär-
 kande och egenstaper: Ty fast än någlitor / peppar
 och mere sådane swarte ting äre af hezig natur/ i an-
 seende til det wärkande de i wår kropp giöra / så är
 derföre intet kåål/ switston/ *Tamarinder* &c. af sum-
 ma hezige natur och kraft / fast än de med samme
 färg äre ifklädde / utan fast snarare äre många wite
 ting som i wår kropp en hezigghet upwäckia / som *Sal-*
ammoniac: och alle *Salia volatilia* kallade: dock detta
 är intet wärdt at widare fulföllia / efter det är meer
 än gement och kunnogt. Allenaft til at fortsättia
 wår discours om färgornas owisshet i wattuprof-
 wande; om desse färgors ombytande kan wisa mig
 vict. ils, salg / saltpetters &c. närwarande i mineral
 watnet (som man menar de skola giöra) så frågar jag
 än widare / om de sådane mineralier wijfa i deras
 flychtige och *Spirtuösiste* tilstånd och wäsende eller i
 deras fixe och grofwe natur och warelse? Sågen J
 det senare/ så har jag redan wist [p. 18.] at sådane
 grofwe och fixe mineralier i liten consideration kom-
 ma/ och wisa Ehr så edra färgningar / det som intet
 tid.

tiänar: Så er man det föcre / så swarar jag anten flyga då desse flychtrige delar i wädret från watnet / och kunna så ingen färga gifwa det samme / eller blifwa de af det tillagde färgande tinget fäste och figerade / wärandes så medelst tilhopa med det til ett tridie ting / som tilförende intet war i watnet utan gör nu ett componeradt främmande watn / för det simple Hålsowatn man wille utfärsta. Och kunde jag Misocrenes, ån wijsa Ehr många skäl at bewijsa detta mitt twiswelsmål om Surbrunswatns färgande; men som jag måste ihugkomma tiden / som sig nu til afton skyndar / så wil jag denne discoursen helre spara til en annan gång / då jag / om så skulle behaga / wil ögonstenligen wisa / det jag alle de färgningar som i detta mål plåga framföras mehra til at mätta ögonen / ån förnöya ett Philosophiskt sinne / wil nästan göra med gemen Sid- eller Källewatn / utan någon stor å: skilnadt; någon stor säger jag / ty fast der kan wara en liten åtskilnadt i graden / så at det ena blir litet röddare / grönnare / swartare &c. ån det andra / så wet man fuller det / at gradus non faciunt res Specie diversas, warandes en liten David så wäl en meniskia som en stor Goliath / och i föllie deraf / ett mindre rödt / swart &c. watn så wäl watn (och kanste mineral watn med) som det andre.

Misocren. Jag hör något Hydrophile, men skulle likwäl det egenteligen och rättast sagde præcipiterandet / intet kunna meddela mig någon wijsheit angående Surbrunnars utfärstande ?

Hydroph. Ja / om jag skal reent ut bekänna min mening Misocrenes, så tilstår jag fuller det at detta

är ett medel / hwar af många förmena sig kunna wis-
 sare Surbrunsprof hämta än något annat / sem det
 och i sig intet är at förkasta / men är dock många swä-
 righeter undergifwet / så at det hörer en god Philoso-
 phist wettenskap och många wälgrundade experi-
 menter til / förrän man sig i detta målet kan til nå-
 got rätt gifvande fast mindre wist slutande utlåta /
 ty här falla så många wilkor och omständigheter före
 at betrakta och i acht taga / så at en lätteligen kan
 bränna sig af den ena elden / i det man den andre wil
 undfly ; warandes det mycket swårt / at tilstrifwa en
 orsak den wärckan / sem af många orsaker tillsam-
 mans wärckande härrör. Man måste här först och
 främst tänckia / at sielswe mineral-watnet / som skal
 så medelst proberas / icke är ett simpelt ting / utan
 sammanblandat af många åtskillige ting och delar /
 hwilka ofta töra wara och til sin natur och werckan
 så okunnige / at och den bästa naturens utfår skare / icke
 en gång skal weta nemna dem / mindre weta hwad
 de äre och förstå / sem jag tilförende redan sagt haf-
 wer. Huru wil en då weta / Misocrenes , hwad för
 ett præcipitans en skal bruka at præcipitera sådant /
 som han en kärmer ? och i fall han af en händelse tilli-
 ka med andre mineralier det råkar præcipitera , huru
 wil han det från de andre stillia ? huru wil han des
 ymnoghet / proportion mot de andte och egentelige
 natur för sig sielf determinera ? Desutan skeer præ-
 cipitation mehr än ofta darsöre / at præcipitans stiu-
 ter sig ihop med præcipitato til ett tredie ting / och
 gör det swårare än det af mer struo kan hållas uppe
 i desporis, sem öger stenligen sees derutaf / at offta
 det

det som præcipiteras är mycket swårare til wichten/
 än alt det som i menstruo lades at solveras, som til
 exempe! skeer i beredandet af det som Chymici kalla
 aurum Fulminans ty när man i aqva Regia solverar
 ett qwint: gull/ får man sedan när man det med wijn-
 stens ollia har præcipiterat mehr än ett och ett tridie-
 dels qwint: præcipitati igen/ för uthan det at det ändå
 ofta lämnas några små delar af gullet qwar i Aqva
 regia som sedan småningom sättia sig. Un meer:
 det hånder och så ofta at många likförmige delar af
 menstruo sättia sig ihop med det som solverat är/ och
 præcipiteras som i beredelsen af Luna cornea som
 Chymici kalla/ hwarest man öger skenligen kan see
 huru som salten af sted watnet hafwa så inblandat
 sig med sielstwa silfret / at fast än man dem med recut
 Källewatn ofta wil aftwetta och edulcorera så haf-
 wa likwäl de med silfret sammanwyrne salten / så
 förändrat des natur/ at när man det åter igen sachta
 smälter / är det mehr likt ett horn (hwad an det och
 namnet hafwer) än silfwer. Och är det ty wärdt
 Misocrenes, at jag här många exempel framdrager/
 til at bewisa huru anten sielwe præcipitans eller
 menstruum ofta sammantwera med præcipitato til ett
 compositum efter man det med sielstwa ögonen esom-
 oftaft kan begripa; som til exempel, wil en til sted-
 watn / hwar uti qwick silfwer är solverat, slå sallaka/
 eller Spir. Sal. commun. eller Ammon. skal han få ett
 heel witt præcipitat, men wil han til samme slå Ol.
 Tart. per deliqu. skal han få ett gälechtig: hwar af
 ofelbart kan slutas / at em icke något af endera præ-
 cipitante eller menstruo hade såst sig ihop med præci-
 pita-

pitato, skulle det i bägge målen waret af en art och färga. Nu alt derföre medan man seer at så ofta/ ja måstedeles/ i præcipiterande tillsättes något til det som præcipiteras, huru wil man just inbilla sig / at sådant icke skal stee i Surbrunnars proberande genom præcipitation? så at man i det målet får præcipitatum hoptwert anten af præcipitante eller menstruo och watnes mineralier/ eller och af bägge/ eller alle tree: hwilket då tör wara af en heel contrair natur mot sielfwe mineralierne då de allena hwar för sig i watnet swimme: ty at ofta de ting som blandas/ få en heel an natur och operation sedan de äre ett compositum wordne / än de hade / då de hwarthera simple och för sig wore / är klarare än det behöfwes wisas; som man at framdraga ett exempel allenast/ af wijnstens-salt och swafwel hwilke ingendera för sig purgera / weet gidra ett Salenixum, som de kalla/ eller ett tridie salt / som märckeligen purgerar. Ja min gode Misocrenes, man weet och desuthan / at så länge Spiritus äre qwar uti ett flytande ting / så skal af samne ting intet gärna något præcipiteras i fall det är af den sine minste deras storlet och figur / sem kan swara mot den uppehållande kraften som är i menstruo; ty som Spiritus (som man de minste och rödigaste delar af en flytande ting kallar) äre af den natur/at the immerfort sålas af och ann/ hijt och dijt i samme flytande ting / så tillåta de ey hellre / at det som i poris der af hänger och uppehålles / får sättia sig ihop och samblas til något wist sate anten upföre eller nederåt / utan föra det omkring med sig up och nedföre / til söder och norr &c. Som man dageligen kan

kan see uti egen urins. h. at så länge & Spiritus äre der
 qwar/ så præcipiteras intet til botn/ men straxt de äre
 borta / sätter sig ett grummel eller Sedimentum ja
 kallat : äfwen ja skeer det i Surbrunswatnen måsta-
 deles/ at så länge Spiritus minerales äre qwar / sätter
 sig ingen ochra eller annat Sediment til botn / men
 straxt som de äre bortflugne / plågar sådant måste-
 dels præcipitera sig. Nu / medan så är Misocrenes
 måste nödwändigst skee / om jag genom något tillagt
 præcipitans wil probera Surbrunswatnen / der nå-
 gon præcipitation skal föllia / at Spiritus minerales af
 samme watn anten reda äre bortflugne/ eller och blif-
 wa af præcipitante figerade och orörlige gjorde; skeer
 det förre / så är anima acidularum det är förnämste
 delen / hwar i watnes bästa werckan består (som ofta
 redan sagt är) borta / och så medelst ett sådant probe-
 rande föga nyttigt; skeer det senare / så hafwen J af
 Fixis Spiritibus och præcipitante , det är af de orörlige
 gjorde Spiritus och det tillagde tinget / ett beblandat
 ting / som J ey weten hwad det är / och mycket min-
 dre hwad det kan wisa til watnes proberande. Och
 kunde jag wäl Misocrenes , ännu förebringa många
 swårigheter / som mig afhålla / med mindre jag kan
 så stoor troo ställa til detta Surbrunnars proberan-
 de genom præcipitation , som många det willia haf-
 wa / om icke tiden förhindrade mig at här uti wara
 widlöftigare.

Misocrenes, ja jag må bekänna / at då en haar nå-
 got för sig / går tiden snarare än en troor / dock släp-
 per jag Ehr intet / min gode Hydrophile , förän J
 ännu utaf en och annan swårighet utreden mig: sär-
 deles

deles låter min böden det winna af Eder/ at I sägen mig Ehr tancka derom/ huruledes Källewatnet/ då det ännu under jorden är / kan beblandas med sadane mineralier som deruti stannas / och hwadan det egenteligen härrörer / at samma nu nämde mineralier kunna så hårdt och jämt sörenas med watnet / at de sedan ey lätteligen derifrån skillas / när I mig det til willies giordt/ skal jag ey mehre beswåra Ehr med mine ledsamme frågor.

Hydroph. Nej men Misocrenes, Edre frågor äre både wichtige och mig mycket kätkomne/ men denne I nu föreställen / är af sådan swårhet / at jag deruti ey tödr utlåta mig / fruchtandes at mig ey bättre lycka derutinnan warder wedersarandes än androm/ som til eget misnöde och förtreet i samme saak sig utlåtit hafwa. I måsten weta/ at wij nu äre å den ort/ hwarest man intet så får bruka sin frijhet som sig borde / at säija sin mening uthan åtal / I måsten och tänckia at detta är en så intricat sak / at man wäl måste betänckia sig / förån man något der i sluter/ särdeles i denne bygd/ hwarest ingom godt synes mehr än det han sielf gar upspunnet.

Misocren. Nå/ nå min redelige Hydrophile, låter alt sådant wäsende fara / bruken Ehr frijhet/ wij äre allena: hörer min begåran/ och jag skal weta med all tacksamhet sådant bemöta.

Hydroph. Til at fullgiöra Ehr enständige begåran Misocrenes, måste jag/ fast än ogärna något litet utlåta mig. Och skal jag nu intet bestida de många och åtskillige meningar / som af hwar och en i detta måhl äre framförde/ ey hellre skal jag säija at min är
Den

Den bästa och sannaste/ utan den som mig här til syns
 vara sanningen likmägtigast. Hwarföre Misocre-
 nes må J wäl weta / som jag weet at Eder reda be-
 kant är/ at nedre i jorden / den wij nu bebygge och boo
 uppå / uti des innerste diup och inelswor är en stadig
 warande och jämt brännande eld / det ey allenast
 många höglärde Philosophi med odswerwinnerlige
 skial långt för detta bewist; utan dagelige förfaren-
 heten så wäl genom de eldsputande bergen Ætna, Ve-
 luvius, Hecla, som genom de åtskillige jordbåfningar/
 brännande kåålgrufswor i Eng. och Skåttland/samt
 warme baad här och der nogsam utwisar: fast än
 wij ey för denne gång willia bekyra oss / om samme
 rätt nu nemde under-jordiske eld der af härrört / at
 jorden tilförende warit en Stierna eller planet som
 21 / 7 / 7 / 2c. nu äre och sedan med denne stårpan som
 wij nu jord kalla / skulle vara dswerhöldg / som män-
 ge (kanste ey så illa) förmena / warandes det oss nog/
 at han der är / fast wij ey så egenteligen wete huru
 han dijt kommit. Denne samme elden är Misocre-
 nes, som icke allenast en otalig ymnighet af wåre
 dunster hijt upföre drifwer / som sedan til watn och
 Källor sig wända och samla/ utan och af de många
 oråknelige ting / som jorden uti sig begriper / ihopto-
 kar och utarbete: de många slag af metaller / som wij
 anten reda uti jorden funnit / eller och kunna för oss
 ännu vara fördolde lemnade til wåce efterkomman-
 des upstinnande; Och i det denne underjordiske elden
 alt jämt så spelar på de nästomlägne delar af den
 förr omtalde jordiske stårpan / så är wäl klart / at han
 dem så genom sitt stadigwarande genomspelande lut-
 trar

trar och renssar / at de wål åre så pure / sijne och soli-
 de som det bästa gull wij här och där uppe i jorden
 finne / så at / om man så widt in uti jordennes giömor
 kunde komma / skulle man wål der kunna ståra gull
 med tållknifwar / som man plågar säya. Ja då den-
 ne eld så genomtränger och ihopstokar de innerste och
 nästlägne metalliske kroppar / kan ey annars wara /
 ån at han af dem / det som minst och lattast är / och ey
 kan så stå emot des action och macht / drifwer up i jor-
 den under hwariehanda storlek figur och skapnad /
 åfwen på det sättet som Chymici då de destilera de-
 ras Spiritus, watn / ollior &c. finna at deras eld ey alle-
 nast drifwer wåtachtige ofynlige dunster up til
 Alembiken eller hielmen / utan och andre ting / som
 wåte och flytande intet åre / som salt / swafwel och an-
 dra sådane saker. Och år man waan at samne / af
 underjordiske elden updrefne saker mineralier kalla /
 til årskildnat af metallerne / som åfwen så wål som de
 förrige af jorden upgråfwas / men hafwa den årskild-
 naden från dem / at desse låta sig smälta i elden och
 med hammare utslå / det de andre allenast det förre
 eller och intet dera tillåta. Desse nu omtalte mine-
 ralier medan de så af och ann i underjorden drifwas /
 komma de ické allenast at stöta fins emellan ihop på
 mångehanda maner och händelser utan håftas mån-
 ge gångor inne af hwariehanda wåtstor och safter /
 så at man dem derföre sållan / ja nästan aldrig simple
 och af enahanda delar bestående finner / utan af flere
 slag sammanblandade; ty wil man salt / saltpetter /
 swafwel / allun &c. genom Chymist konst årskillia-
 skal man wål finna at hwarthera af dem år samman-
 satt

fatt af flere olite och åtskilde delar. Men då desse of-
tanämde mineralier, nedre i jorden råka ihop med en
hop wåta dunster fåsta de sig i hop med dem / och in-
supas så i deras poris, at de ey lätteligen mehre stil-
lias der ifrån; Ty medan desse wåta dunster sedan
måste ännu fålas genom många wincklar och under-
jordista wrår / för ån de hijt up til vår öfre jorde-
stärpa komma / kan intet annars wara / ån at de mån-
gastådes anstöta och komma i klåmm / då imedlertid /
de der i swimmande mineralier, om de skola kunna
föllia sin wåte anförare med / måste de gå sönder i
många fast mindre delar ännu / til at kunna beqwå-
ma sig / efter de mycket trånga poros och håål de må-
ste genomfara / hwar af ster / at de ännu så mycket
hårdare förenas med de wattudunster de medföllia /
inmengiandes sig så hårdt i deras smårste och inner-
ste poris at de / som sagt är / sedan kunna oförandeligen
föllia dem upföre / alt til des de i Källor utbrista.
Men sedan de komne åre / utur det trånge och allestå-
des upfylte underjordiste sängellet / och så litet friare
luft i wådret / flyga fuller de flychtigaste / som man
Spiritus kallar / snart bort / derföre at luften intet står
deras bortflygande så hårt emot / som det i jordens
stedde / men de andre mehre fixe och stadigare blifwa
i watnet qwar / ehuru dem drickandom ey aldeles så
nyttige som de förre flychtige.

Milocrenes. An ett skal jag fråga / min uprichti-
ge Hydrophile, för ån wij stillias åt. Skulle man
intet in om vårt K. Fäderneslandz grångor och så
kunna upfinna någre warme Bad / åstwen så wål
som man genom Gudz nåd påfunnet sådane hårlige

Surbrunnar? Eller i fall sådant omöyeligt wore / skulle man intet genom konst kunna uprätta någre varme Bad / som de naturlige i Kraft och wårkande kunde lijkmätige wara?

Hydroph. Jag seer inge ståhl wichtige nog til at afhålla mig derifrån / at jag icke skulle troo / det wårt Kiäre Fädernesland / ätwen så wål som andre främmande skulle kunna hafwa den förmån af varme Bad / fast ån man här til dagz ey hafwer dem så kunnat påfinna : Ty det töör hända at sådane varme Källor upspringa der / som de af kalt Sidåå- eller annat watn så förhöllias / at man ey får tilfålle at upleta dem / eller och så förkylas och utblandas / at man deras warma ey kan känna. Hwar til jag tyckes kunna hafwa så mycket större gifning / som jag wet mig på ett ställe / då jag en ung Pilt war / hafwa wadat med andre gåskar uti en Sid / hwarest jag af en händelse steeg ned i ett håål / hwar uti watnet war mycket warmare ån det ungefåhr 1. qwarter derifrån war / hwilket jag då fuller med de flere kände / men wiste intet då der af göra mig sådan gifning / som jag nu efteråt har qiordt : Des utan mins jag mig då hafwa der märkt på watnet flyta en blå- och gålachtig feet hinna / som alt mehre och starckare kom upp / når jag med foten neer i holet spiernade / hwilket mig med de andre så stråmde / at wij begofwe oss derifrån / förmenandes å det stället något ondt wara / hwarest kanske naturen en stor och Kostbar Medecin har förwarat. Doch skal jag ey widare fulföllia denne gifning nu Misocrenes , för ån jag kanste / der **S**idåå håålsan och Lifwet spar
rat

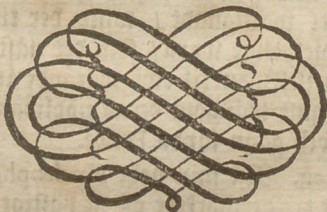
rar / får widare och med större omsorg och achtsamhet efterfårsta den samme / då jag ey skal underlåta at gifwa Eyr närmare underrättelse der om.

Och skulle man wäl i medlertid / kunna Subsistera sådane warne bad med konst gjorde / som ey allenast mångom siukom skulle hielpelige och nyttige wara / utan och de naturlige ey mycket estergifwa ; ja jag tör säya / sådane / som i många Passioner med större säkerhet och gagn / än de kunde brukas ; i det man dem då kunde så ställa och proportionera , som hwar och en siukdom / person / natur / och andre omständigheter det kunde fordra. Men som til sådant torde kanste behöfwas någon omkåstnad / hafwandes jag til mine studiers och Resors fortsättiande måst använda de ringe medel jag kunnat hafwa / så at jag med egen omkåstnad ey så kan wärckställa sådant som sig borde : Ty wore at önska / det någon af dem / som GUD med medel wälsignadt / wille der til så mycket mehre behielpelige wara / som det näst den högstes åhra dem sielfwom til ewigwarande åminnelse och beröm / samt mångom deras nödliwande nästa til fromma och gagn lända kunde.

Misocren. Nå min gode Hydrophile , det är mig ofårt / at mörkret oss så hastigt öfwerijlar / at jag icke skulle få frambringa en och annan fråga ännu / at höra derutinnan Eyr mening : Dock har jag orsak at tacka honom / som ey tröttag spendera så mycket tiid på mig och mine ledsamme frågor ; önskar at finna någon god lägenhet at kunna wijsa min redebogenhet til hans tjenst igen.

Himmelen tör wäl giöra mig så lyckelig / at få en annan gång om desse och andre saker mere med min Herre tala. I medler tijd önskar jag honom en god natt med många der på fölliande!

Hydroph. Jag har ey mindre orsak at tacka honom / som ey har ledz wij at höra på mine Discourser, hwilke jag til föllie af hans begäran har frambracht. Märker jag at min högtåhrade Herre och andre / som han hånder mitt taal och meningar förebringa / der til kunna hafwa något behag / skal jag mig ey undandraga / at wiid förste gifne tilfälle och möte / gifwa honom alt möyeligit nöye / i dhe twiswelsmål / han om desse och andre dylite saker ännu kan hafwa at förebringa. I medlertijd lesiwer wäl Misocrenes, och tyden ey illa ut det / som i en god mening kan sagt wara.

Sfwer Hålsobrunnarne wid Wijsberg.

De Floder finnas wäl / som föra gylne böllier /
Hwaras grund ock rika brädd det röda gullet
höllier /

Det wilde Haf är och besatt med ädla Stenar /
Som glimma där i Skal och springa ut i Grenar /
I sådan ymnighet / at sielfwa Solen blänker /
När hon wid dagens slut sig ner i wägen sänker ;
Men Achelous må wäl låta Gullet flyta /
Och rikka Thetis af des rikedomar stryta /
Så kan det klara Gull i Wärlde-Rijke Alfwer /
Ja alt det myckna wätt / som wida Hafwet wälfwer /
Dock ey förliknas wid den Hålsesamma wäska /
Som mände mångens mun och siuka tunga lästa /
Ty där är rikedom nog / men här den ädla hälsa /
Här är den liufwa Must / som kan i nöden frälsta
Här är den söta Saft / de sälla Jordens Brunnar /
Hwaras wij dricka må med Lust och glada munnar ;
Den rena sundhets Flod / det klara Hålse-Watten
Är myckit mera skärt än Chyntia om natten /
Det smakar mere liuft än Miöd som styrker modet /
Ja mera angenämt än friska Druswe-blodet
Det faller makligt fram och uti Glaset häppar /
I klara Wärlor och i Silfwerblanka Dräppar ;
Det kan den sega stem ur Liff och Blodet sköllia /
Det geer de Lemmar Liff / som synas Döden döllia :
Det

Det skärar vårt Förstånd från Kropps orenligheter/
 Och stillier Sinnet wid inbillande förtreter /
 Det waskar hiärtat rent/det hiärnan så wäl twättar
 Så at Förnuftet rätt sitt Ambete förrättar.
 Går ned af Pindi Klint i lärda Sång-guddinner/
 Ut skåda denne Brunn som från Fru Vesta rinner /
 Går hijt och sätter Er i Blomsierfulla Ungar /
 Och slår med Konstig hand på Edre liuswa strångar
 Den nya Helicon skal då sin qwickhet finna /
 Och med ett stadigt Fall i Hålsesoder rinna /
 Han skal af Edert Klang sig mer än wanligt hasta/
 Och med ett sackta sus i blanka Böllier kasta ;
 De wåna Nympher / som där bo i nästa Lunnar/
 De skola swara Er med Himmels söta Munnar ;
 Hwar Fogel på sin Qwist skal med sin skära tunga/
 Och med sitt wälla nåf de liusste Strämmor siunga ;
 Så at af sådan Frögd hwart Lof i Glädie ruskar
 Och Diuren hålla Dans i Skogen ibland Buskar
 Då skal en halter man med wiga Fötter springa
 Och den som Tunghynt är sig lätt i leken swinga /
 En Krympling skal ey mer dek sena Kryckor ansa /
 Han skal med färdig Fot så snålt som andra dansa /
 En trumpen skal här le / en dum och mällös tralla /
 Den som har falland' Got uphielpa dem som falla/
 En Döfwer skal med Lust på denna glädien höra /
 En blind skal dansa främst och hela leken föra /
 Då skal afhwarje Mun / som förr ey kunde röras/
 En sådan Glädie-sång ock trogen önskan höras ;

Du silfwerblanka Must / du spegel-klara Waska
 Du rena Jordens Midel / du aldra liuffte Laska /
 Du Lifwelige Saft / du Hälsrike Källa /
 Låt utan uppehåld din Sundhets Flod upwälla !
 Och du all godhets Brunn / du klara nåde Källa /
 Som giör oss i wår Nöd och stora armod sälla /
 Låt oss med ödmjuk tæck din milda Nåd besinna /
 Och i din Nådewärck din Nådes storlek finna /
 Gif at wij renligt må bå Kropp och Sielen twätta /
 Och oss med jordens must/of himlens neectar mäta;
 Och när ey sinnes hielp i jordiskt Hälse-watten /
 När Lifswes kårta dag förwåns i långa natten/
 Enär wår Dgnelock i sista sömnen blunnar /
 Låt oss då driicka ur de liufwa Lifsens brunnar !

Til den Höglärde Herr Doctorn

Samuel Skragge

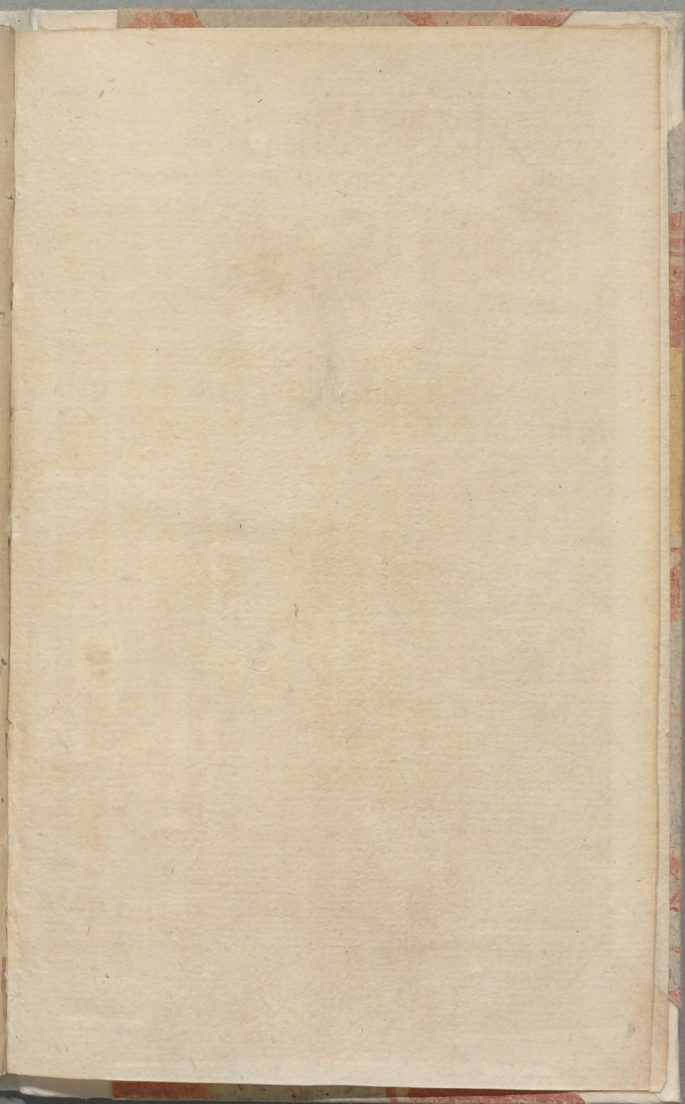
När J en Hälsebrunn oss sinrikt föreställa /
 Då wisen J där hos Er rena Klofhes Källa/
 Er Källa wid Wißsberg en trästlig klarhet har /
 Af Edert klara Wett blir hon dock mere klar.

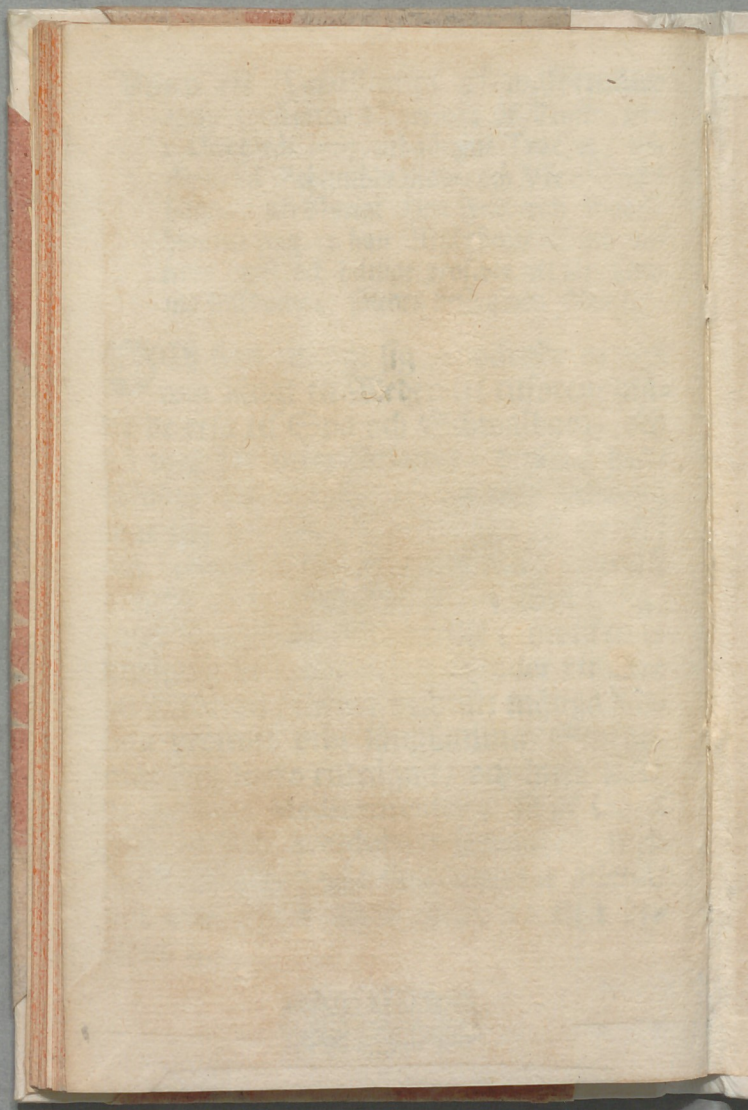
G: Lybecker.

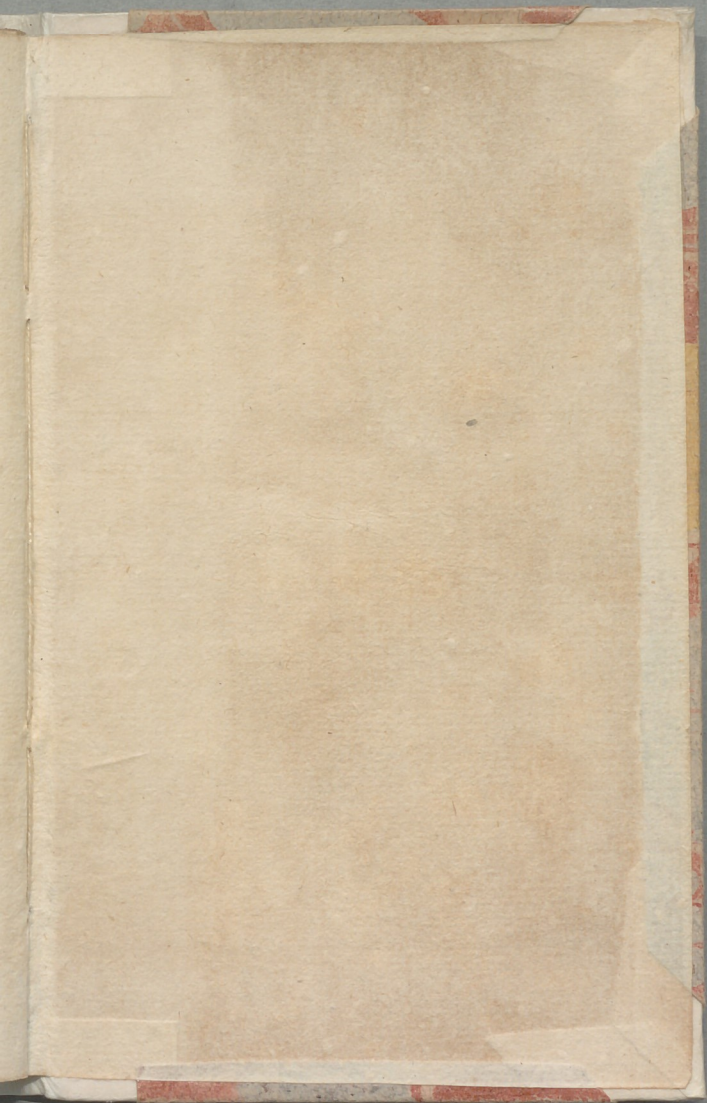
Ännu ett Transumpt af wälbemälte
Herr Archiator Hiernes, af Trycket den
1. Decemb. 1707. uthgångne Tractat, de-
dicerad Geheimbde Rådet och Vice-Ståts-
hållaren uti Norige Herr Friederich Gabel/
hwarest pag. 33. han Wijsbergs Surbrun-
nars kraft och härlige profwer uti långsams-
ma siukdomar / således beskrifwit. Neml.

Som många sig beswårade at det
war långt til Medewij (tilförene må-
ste de resa til Spa och Schwalbach / och
då war det intet förlängt) derföre nöd-
sakades betiena sig af det dem wijsstes ;
war jag ock dem derwthinnan til tienst /
och brachte fram en Hälsoälla allenast
3 mijl ifrån Stockholm / i Wijsberg /
intet långt från Södertellie ; hwilken e-
huruwäl hon war många grader ringare
än Medewij / lijkwäl bewijste många härl-
iga profwer vthi långsamma Siukdo-
mar som woro enträgna / och intet sätte
de gemena Medicamenter ; så at våra
nya Medici accidularii lemnades med
gabb och glantz wid sina brunnar allena/
när dem ingen mera wille tro eller bes-
öka. 2c.

www.books2ebooks.eu